QAZAQSTAN MEKTEBI

№8 (1207)
2026

Журнал 1925 жылдың тамыз айынан бастап шығады

QAZAQSTAN MEKTEBI

№8 (1207) 2026 // ISSN 0206-3409

Журнал айына 1 рет шығады

Журнал Кеңес Одағы Жоғарғы Кеңесі Президиумының өкімімен 1975 жылы «Құрмет белгісі» орденімен, 1985 жылы Қазақ ССР Жоғарғы Кеңесінің Құрмет грамотасымен марапатталған

РЕДАКЦИЯЛЫҚ КЕҢЕС:

Дабылтаева Р.Е. - бас редактор, педагогика ғылымдарының кандидаты, қауымдастырылған профессор, «Ы.Алтынсарин» төсбелгісінің иегері

Еркинбекова М.А. – жауапты редактор, психология ғылымдарының кандидаты, доцент, ХҒАА академигі

РЕДАКЦИЯЛЫҚ АЛҚА:

Альмухамбетов Б.А. – педагогика ғылымдарының докторы, профессор, Абай атындағы ҚазҰПУ

Тұрғынбаева Б.А. – педагогика ғылымдарының докторы, профессор, Абай атындағы ҚазҰПУ

Сабри Хизметли – философия докторы (PhD), профессор

Есназарова Ұ.А. – педагогика ғылымдарының докторы, профессор, әл-Фараби атындағы ҚазҰУ

Жайтапова А.А. – педагогика ғылымдарының докторы, профессор, Абылайхан атындағы ҚХҚ және ӘТ университеті

Құсайынов А.Қ. – педагогика ғылымдарының докторы, профессор, Педагогикалық ғылымдар академиясының президенті

Меңдіғалиева Г.Қ. – педагогика ғылымдарының кандидаты, профессор

Токсанбаева Н.К. – психология ғылымдарының докторы, профессор

Мирзоева Л.Ю. – филология ғылымдарының докторы, профессор, С.Демирел ат. университеті

Yücel Gelişli – психология ғылымдарының докторы, профессор, Туркия

Көмекбаева Л.К. - психология ғылымдарының кандидаты, доцент, «Q University», Алматы

Аймағамбетова М.М. – PhD, қауымдастырылған профессор, әл-Фараби атындағы ҚазҰУ

Куратова О.А. – педагогика ғылымдарының кандидаты, Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті, доцент

Ботай Р. – «Shamshyraq ulttyq mektebi» директоры, Алматы қаласы

Наметқұлов М.Ж. - «КЕМЕЛ ҰРПАҚ АЛМАТЫ» мектебінің директоры

Смаилова З.Ө. - "Өрлеу" БАҰО" АҚ Жамбыл облысы бойынша Кәсіби даму институтының Жаратылыстану-математикалық бағыттағы кафедрасының аға оқытушы, педагогика ғылымдарының магистрі

Қолжазба қайтарылмайды. Мақалаларға пікір жазылмайды.

© «Qazaqstan mektebi»

ISSN 0206-3409

«QAZAQSTAN MEKTEBI» ЖУРНАЛЫНДА
ЖАРИЯЛАНАТЫН МАҚАЛАЛАРДЫ РӘСІМДЕУГЕ ҚОЙЫЛАТЫН ТАЛАПТАР

Мақаланың көлемі — **5–8 бет**, компьютерде **12 кегльді қаріппен**, **бір интервал** арқылы теріледі. Баспа талаптарына сәйкес бет өрістері сақталуы тиіс: сол жақ — **3 см**, жоғары және төменгі — **2 см**, оң жақ — **2 см**.

Мақалада міндетті түрде болуы қажет: мақала тіліне сәйкес **аннотация және түйін сөздер**; **пайдаланылған әдебиеттер тізімі**, мәтінде сілтеме жасалу ретімен, мақаланың соңында беріледі; төменде: **қазақ тілінде — түйін**, **орыс тілінде — резюме**, **ағылшын тілінде — summary**, әрқайсысында **мақаланың атауы** тиісті тілде көрсетілуі тиіс. Мақаланың **сол жақ жоғарғы бөлігінде УДК** көрсетіледі.

Редакцияға мақала жолдау кезінде **қоса тіркеледі**: антиплагиат жүйесінің анықтамасы (**түпнұсқалығы кемінде 65 %**); белгіленген реквизиттер бойынша **төлем түбіртегі**.

Мақалаға **автор (авторлар) туралы мәліметтер** қоса беріледі: тегі, аты, әкесінің аты; ғылыми дәрежесі мен ғылыми атағы; жұмыс орны мен лауазымы (немесе оқу орны); қызметтік және үй мекенжайы; қызметтік және үй телефондары; электрондық пошта мекенжайы.

Мақалалар журнал редакциясының **электрондық поштасына** жолданады. Мақаланың ғылыми және мазмұндық жауапкершілігі **авторға (авторларға)** жүктеледі. Редакциялық кеңес мақаланы **өңдеу, жариялау немесе қабылдамау** құқығын өзінде қалдырады. Жіберілген қолжазбалар **қайтарылмайды, рецензияланбайды және қалпына келтірілмейді.** Материалды қайта басу кезінде **журналға міндетті түрде сілтеме жасалуы қажет.**

«QAZAQSTAN MEKTEBI» ЖУРНАЛЫНЫҢ БӨЛІМДЕРІ

1. Ғылыми-әдіснамалық
2. Ғылыми-зерттеу
3. Білім берудегі инновациялар
4. «Саналы ұрпақ»
5. Психология
6. Қазақстанның үздік мектептері

Журнал **ай сайын** жарық көреді.

✉ **Мақалалар қабылданатын электрондық пошта:** kaz_mektep@mail.ru ✆ **Анықтама телефоны:** 8 (702) 372-33-12

«QAZAQSTAN MEKTEBI» ғылыми-педагогикалық журналының редакциясы» мекемесі
БСН: 921240001227
Мекенжайы: Алматы қаласы, Әуезов ауданы, Жазылбек көшесі, 20 Д
Есеп айырысу шоты: KZ698562203152578375
«Банк ЦентрКредит» АҚ
БСК: KCJBKZKX

ТРЕБОВАНИЯ К ОФОРМЛЕНИЮ СТАТЕЙ, ПУБЛИКУЕМЫХ
В ЖУРНАЛЕ «QAZAQSTAN MEKTEBI»

Объём статьи — **5–8 страниц**, набранных на компьютере шрифтом **12 pt** через **одинарный межстрочный интервал** с соблюдением издательской рамки: поля — **3 см слева**, **2 см сверху и снизу**, **2 см справа**.

Статья должна содержать: **аннотацию и ключевые слова** на языке статьи; **список использованных источников**, оформленный в конце статьи **в порядке цитирования**; ниже - **түйін (на казахском языке)**, **резюме (на русском языке)**, **summary (на английском языке)** с обязательным указанием **названия статьи** на соответствующем языке. В **левой верхней части** статьи указывается **УДК**.

При направлении рукописи в редакцию **обязательно прилагаются**: справка системы антиплагиата с показателем **оригинальности не ниже 65 %**; квитанция об оплате по установленным реквизитам.

К статье прилагаются **сведения об авторе (авторах)**: фамилия, имя, отчество; ученая степень и ученое звание; место работы и должность (или место учебы); служебный и домашний адреса; номера служебного и домашнего телефонов; электронный адрес.

Рукописи статей направляются **на электронную почту редакции журнала**. Ответственность за **концептуальное и научное содержание статьи** несет автор (авторы). Редакционный совет оставляет за собой право **редактирования, публикации либо отклонения** рукописи. Рукописи **не возвращаются, не рецензируются и не восстанавливаются.** При перепечатке материалов **ссылка на журнал обязательна.**

РАЗДЕЛЫ ЖУРНАЛА «QAZAQSTAN MEKTEBI»

1. Научно-методологический
2. Научно-исследовательский
3. Инновации в образовании
4. «Саналы ұрпақ»
5. Психология
6. Лучшие школы Казахстана

Журнал выходит **ежемесячно**.

✉ **Статьи принимаются по электронному адресу:** kaz_mektep@mail.ru ✆ **Справки по телефону:** 8 (702) 372-33-12

Учреждение «Редакция научно-педагогического журнала «QAZAQSTAN MEKTEBI»
БИН 921240001227
Адрес: г. Алматы, Ауэзовский район, улица Жазылбека 20 Д
Расчетный счет: KZ698562203152578375
в АО «Банк Центр Кредит»
БИК KCJBKZKX

МАЗМҰНЫ

ҒЫЛЫМИ-ӘДІСНАМАЛЫҚ БАҒЫТ

Қазақстан Республикасының Президенті Қасым-Жомарт Тоқаевтың Тамыз конференциясында айқындаған білім беру саласын дамытудың негізгі міндеттері 4

Қазақстан Республикасы Оқу-ағарту министрі Жұлдыз Сүлейменованың 2026 жылғы Тамыз конференцияларында көтерген негізгі мәселелері 8

ҒЫЛЫМИ-ӘДІСНАМАЛЫҚ БАҒЫТ

Смаилова З.Ө. - ГРЭМ ГИББСТІҢ РЕФЛЕКСИВТІ ЦИКЛІ: ТЕОРИЯЛЫҚ ТАЛДАУ ЖӘНЕ ТӘЖІРИБЕДЕ ҚОЛДАНУ МӘСЕЛЕЛЕРІ 13

Эркинбекова Ш.А. - МЕКТЕП МҰҒАЛІМІНІҢ ЗЕРТТЕУШІЛІК МӘДЕНИЕТІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ: ҒЫЛЫМИ-ӘДІСНАМАЛЫҚ НЕГІЗДЕРІ МЕН ТӘЖІРИБЕЛІК ЖОЛДАРЫ 19

«САНАЛЫ ҰРПАҚ»

Бердібекова З.Қ. - ҚҰНДЫЛЫҚҚА НЕГІЗДЕЛГЕН ТӘРБИЕ: МЕКТЕП ПЕН ОТБАСЫ ЫНТЫМАҚТАСТЫҒЫ 25

ҒЫЛЫМИ-ЗЕРТТЕУ

Есімбек С., Еркінбекова М.А. - ЖАСӨСПІРІМДЕРДІҢ КОМПЬЮТЕРЛІК ТӘУЕЛДІЛІККЕ БЕЙІМДІЛІГІНІҢ ЖАС ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ: ЭМПИРИКАЛЫҚ ЗЕРТТЕУ 31

БІЛІМ БЕРУДЕГІ ИННОВАЦИЯЛАР

Утеулиев Ж.Т. - ЦИФРЛАНДЫРУ ЖАҒДАЙЫНДА МҰҒАЛІМДЕР МЕН ОҚУШЫЛАРДЫҢ АҚПАРАТТЫҚ ҚҰЗІРЕТТІЛІГІНІҢ МАҢЫЗЫ 41

Құттыбай Б.А., Анияров А.А. - МАТЕМАТИКАНЫ ОҚЫТУДА ЖАСАНДЫ ИНТЕЛЛЕКТ ҚҰРАЛДАРЫН ҚОЛДАНУ: МҮМКІНДІКТЕРІ МЕН ТИІМДІЛІГІ 47

ПСИХОЛОГИЯ

Еркінбекова М.А. - «ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ ҚЫЗМЕТ ТУРАЛЫ» ЖАҢА ЗАҢ АЯСЫНДАҒЫ МЕКТЕП ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ ҚЫЗМЕТІНІҢ ЖАҢА МІНДЕТТЕРІ 57

«Тамыз кеңесі – 2026: білім сапасы, құндылық және жаңа мүмкіндіктер»

ҚАСЫМ-ЖОМАРТ ТОҚАЕВ: САПАЛЫ БІЛІМ – ЕЛ БОЛАШАҒЫНЫҢ БЕРІК НЕГІЗІ

Қазақстан Республикасының Президенті Қасым-Жомарт Тоқаевтың Тамыз конференциясында айқындаған білім беру саласын дамытудың негізгі міндеттері

Қазақстан Республикасының Президенті Қасым-Жомарт Тоқаев дәстүрлі Тамыз конференциясының пленарлық отырысында сөйлеген сөзінде еліміздің білім беру жүйесін дамытудың стратегиялық бағыттарын айқындап, Үкіметке, Оқу-ағарту министрлігіне, жергілікті атқарушы органдарға және педагогикалық қауымдастыққа бірқатар нақты міндет жүктеді.

Мемлекет басшысы білім мен ғылымды, инновация мен адами капиталды дамыту мемлекеттің стратегиялық бағыты екенін атап өтті. Президенттің айтуынша, сапалы білім беру – елдің бәсекеге қабілеттілігін қамтамасыз ететін негізгі факторлардың бірі. Сондықтан мектептің міндеті білім берумен ғана шектелмей, отаншыл, білімді, еңбекқор, жауапкершілігі жоғары және болашаққа сеніммен қарайтын ұрпақ қалыптастыруды көздеуі тиіс.

Мұғалім – сапалы білімнің негізгі тірегі

Президент білім беру жүйесіндегі ең маңызды мәселенің бірі ретінде педагог кадрлардың сапасына ерекше назар аударды. Халық санының және жаңа мектептер санының өсуіне байланысты елімізге қосымша мұғалімдер қажет.

Осыған байланысты Оқу-ағарту министрлігіне педагог кадрларға деген тапшылықты азайтудың жаңа тетіктерін қарастыру міндеті қойылды. Сонымен қатар мұғалімдердің кәсіби біліктілігін тұрақты жетілдіру, олардың заман талабына сай жаңа құзыреттерді меңгеруіне жағдай жасау қажеттігі атап көрсетілді.

Мұғалімдердің біліктілігін арттыру бағдарламалары да жаңартылуға тиіс. Онда мемлекеттік және қоғамдық құндылықтар, «Адал азамат», «Таза Қазақстан», «Заң мен тәртіп» қағидаттары көрініс табуы қажет.

Мемлекет басшысы мұғалімдерді артық қағазбастылықтан, негізсіз есептерден және білім беру үдерісіне қатысы жоқ жұмыстардан босату мәселесіне де назар аударды. Педагогтің негізгі уақыты бала оқытуға, тәрбиелеуге және кәсіби дамуға жұмсалуға тиіс.

Білім сапасындағы өңірлік алшақтықты азайту

Президент көтерген екінші маңызды бағыт – өңірлер арасындағы білім сапасының айырмашылығын азайту.

Оқушылардың білім нәтижелеріне талдау жасап, көрсеткіштері төмен өңірлерге нақты әдістемелік және ұйымдастырушылық қолдау көрсету тапсырылды. Үкімет пен жергілікті атқарушы органдар білім сапасын жақсартуға бағытталған жүйелі шараларды бірлесіп жүзеге асыруы қажет.

Орта білім мазмұнын да заман талабына сәйкес жаңарту міндеті қойылды. Білім бағдарламалары оқушыны тек ақпаратты есте сақтауға емес, ойлауға, талдауға, ізденуге, жаңа білімді қолдануға және қоғамның дамуына үлес қосуға дайындауы керек.

Бұл ретте «Келешек мектептері» жобасына ерекше міндет жүктеледі. Президенттің тапсырмасына сәйкес алдағы үш жылда аталған мектептер білім берудің озық әдістемелері мен инновациялық шешімдерін сынақтан өткізетін орталықтарға айналуға тиіс.

Жасанды интеллектіні білім беру жүйесіне енгізу

Мемлекет басшысы айқындаған үшінші маңызды бағыт – жасанды интеллектіні орта білім беру жүйесіне жүйелі енгізу.

Қазіргі технологиялық өзгерістер жағдайында оқушының цифрлық сауаттылығы тек компьютерді қолдана білумен шектелмеуі керек. Балалар жасанды интеллект құралдарын саналы, қауіпсіз және жауапты пайдалана білуі қажет.

Президент орта және техникалық-кәсіптік білім беру саласында жасанды интеллектіні пайдаланудың этикалық, құқықтық және ұйымдастырушылық талаптарын қалыптастыру қажеттігін атап өтті.

Жасанды интеллект мұғалімді алмастыратын құрал ретінде емес, педагогтің мүмкіндігін кеңейтетін технология ретінде қарастырылуға тиіс. Ол оқу материалдарын әзірлеуге, оқушының жеке ерекшеліктеріне сәйкес тапсырма ұсынуға, ақпаратты

талдауға және педагогтің күнделікті техникалық жұмыстарын азайтуға мүмкіндік береді.

Сондықтан жаңа оқу жылында педагогтердің цифрлық және AI-құзыреттерін дамыту білім беру жүйесінің маңызды міндеттерінің біріне айналады.

Мектеп – білім мен тәрбиенің біртұтас ортасы

Президент мектептің міндеті сапалы білім берумен ғана шектелмеуге тиіс екенін ерекше атап көрсетті. Білім мен тәрбие бір-бірінен ажырамайтын тұтас үдеріс болуы қажет.

Жас ұрпақтың бойына отаншылдық, білімпаздық, еңбекқорлық, жауапкершілік, адалдық және жасампаздық қасиеттерін сіңіру – мектеп пен отбасының ортақ міндеті.

Мектеп бала өзін қауіпсіз әрі еркін сезінетін, білім алуға қызығушылықпен келетін орта болуы тиіс. Оқушы үшін мектеп тек сабақ өтетін ғимарат емес, оның тұлғалық қалыптасуына, достық қарым-қатынасына және болашаққа деген көзқарасына ықпал ететін маңызды әлеуметтік орта.

Құқықтық сауаттылықты арттыру

Мемлекет басшысы балалар мен жасөспірімдердің құқықтық мәдениетін қалыптастыру мәселесіне де арнайы тоқталды.

Президент тапсырмасына сәйкес білім беру мазмұнында құқықтық сауаттылыққа басымдық беріліп, «Құқық негіздері», Конституция құндылықтары және «Заң мен тәртіп» қағидаттарына қатысты білім күшейтіледі.

Оқушы өз құқықтарын білумен қатар, қоғам алдындағы міндеттері мен жауапкершілігін де түсінуі керек. Заңды құрметтеу, қоғамдық тәртіпті сақтау және азаматтық жауапкершілік – тәрбиенің маңызды құрамдас бөлігі.

Оқулық пен білім мазмұнының сапасы

Президент мектеп оқулықтарының мазмұны мен сапасына жоғары талап қою қажеттігін айтты. Оқу материалдары ғылыми тұрғыдан негізделген, нақты әрі заманауи талаптарға сәйкес болуы керек.

Оқулықтағы қателер тек техникалық мәселе емес. Олар оқушының дүниетанымына және білім сапасына тікелей әсер етеді. Сондықтан оқу бағдарламалары мен оқулықтарды әзірлеу, сараптау және жаңарту кезінде ғылыми дәлдік пен кәсіби жауапкершілік бірінші орында тұруға тиіс.

Кітап оқу және ғылымға қызығушылық

Балалардың кітап оқу мәдениетін қалыптастыру да мемлекеттік деңгейдегі маңызды міндеттердің бірі ретінде белгіленді. Кітап оқу баланың сөздік қорын ғана емес, оның сыни

ойлауын, дүниетанымын, шығармашылық қабілетін және интеллектуалдық мәдениетін дамытады.

Сонымен қатар балалардың ғылымға қызығушылығын ерте жастан арттыру қажет. Осы мақсатта оқушыларға арналған ғылыми музейлер мен зерттеу орталықтарын дамыту ұсынылды. Президент Астана, Алматы және бірқатар облыс орталықтарында балаларға арналған жаратылыстану музейлерін ашу бастамасын айтты.

Мұндай орталықтар оқушыларға теориялық білімін тәжірибемен ұштастыруға, зерттеу жүргізуге және болашақ мамандығын саналы таңдауға мүмкіндік береді.

Педагог, ата-ана және мемлекет – ортақ жауапкершілік

Президент сөзіндегі негізгі идеялардың бірі – баланың сапалы білім алуы тек мектептің немесе мұғалімнің міндеті емес.

Мемлекет қажетті жағдай жасап, мұғалім кәсіби білім мен тәрбие беріп, ал ата-ана баланың дамуына белсенді араласқанда ғана нәтижелі білім беру ортасы қалыптасады.

Сондықтан жаңа оқу жылында мектеп пен ата-ана арасындағы серіктестікті нығайту, бала тәрбиесіне ортақ жауапкершілікпен қарау маңызды.

Жаңа оқу жылының басты бағдары

Тамыз конференциясында белгіленген міндеттер еліміздің білім беру жүйесінің алдағы кезеңдегі негізгі даму бағыттарын көрсетеді.

Олар – педагогтің кәсіби әлеуетін арттыру, өңірлер арасындағы білім сапасының алшақтығын азайту, білім мазмұнын жаңарту, жасанды интеллектіні тиімді пайдалану, оқулықтардың сапасын көтеру, құқықтық және экологиялық мәдениетті қалыптастыру, кітап оқуды насихаттау, ғылымға қызығушылықты арттыру және білім мен тәрбиенің тұтастығын қамтамасыз ету.

Бұл міндеттердің түпкі мақсаты – білімді ғана емес, елінің болашағына жауапкершілікпен қарайтын, еңбекқор, отаншыл, жаңашыл және жасампаз азамат қалыптастыру.

Мемлекет басшысының «Мықты мұғалім – сапалы ұлттың тірегі» деген тұжырымы осы бағыттағы жұмыстың мәнін айқындайды. Сондықтан жаңа оқу жылы педагогикалық қауымдастық үшін жаңашылдықты енгізу кезеңі ғана емес, білім сапасы мен бала тәрбиесіне деген ортақ жауапкершілікті күшейтетін маңызды кезең болмақ.

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ ОҚУ-АҒАРТУ МИНИСТРІ ЖҰЛДЫЗ СҮЛЕЙМЕНОВАНЫҢ ТАМЫЗ КОНФЕРЕНЦИЯСЫНДА АЙҚЫНДАҒАН БІЛІМ БЕРУДІ ДАМЫТУДЫҢ НЕГІЗГІ БАҒЫТТАРЫ

Білім берудің болашағы: сапа, құндылықтар, жасанды интеллект және адами капитал

Қазақстан Республикасы Оқу-ағарту министрі Жұлдыз Сүлейменованың 2026 жылғы Тамыз конференцияларында көтерген негізгі мәселелері

Жаңа оқу жылы қарсаңындағы дәстүрлі Тамыз конференциясы – өткен кезеңнің нәтижелерін саралап қана қоймай, білім беру жүйесінің алдағы даму бағдарларын айқындайтын маңызды кәсіби алаң. 2026 жылғы Тамыз конференцияларының мазмұнында білім сапасын арттыру, адами капиталды дамыту, білім беру жүйесін цифрлық трансформациялау, жасанды интеллект мүмкіндіктерін тиімді пайдалану, педагогтердің кәсіби әлеуетін нығайту және балалардың қауіпсіздігін қамтамасыз ету мәселелері негізгі орын алды.

Қазақстан Республикасының Оқу-ағарту министрі Жұлдыз Сүлейменова өңірлік Тамыз конференцияларына қатысып, жаңа оқу жылындағы білім беру жүйесінің стратегиялық міндеттеріне назар аударды.

Білім сапасы – негізгі басымдық

Білім беру саласындағы кез келген өзгерістің түпкі нәтижесі баланың сапалы білім алуымен өлшенеді. Сондықтан білім сапасын арттыру жаңа оқу жылындағы басты міндеттердің бірі ретінде айқындалды.

Қазіргі мектеп оқушыға дайын ақпаратты меңгертумен ғана шектелмеуі тиіс. Білім алушы алған білімін күнделікті өмірде қолдана білуі, ақпаратты талдауы, салыстыруы, негізделген шешім қабылдауы және жаңа жағдайларға бейімделуі қажет.

Осы тұрғыдан алғанда функционалдық сауаттылықты, сыни және креативті ойлауды, зерттеушілік дағдыларды дамытуға бағытталған оқыту тәсілдерінің маңызы арта түседі.

Білім сапасын қамтамасыз етуде әр баланың жеке білім алу траекториясына, оның қабілеті мен қажеттілігіне назар аудару маңызды. Мектептегі жетістік тек қорытынды баға немесе емтихан нәтижесімен өлшенбей, оқушының білім алудағы ілгерілеуімен, дербестігімен, әлеуметтенуімен және мектеп өміріне белсенді қатысуымен де бағалануға тиіс.

Адами капиталды дамыту

Тамыз конференцияларында көтерілген негізгі бағыттардың бірі – адами капиталды нығайту.

Заманауи білім беру жүйесінің алдында еңбек нарығындағы өзгерістерге бейімделе алатын, жаңа білімді үздіксіз меңгеруге дайын, жауапкершілігі жоғары және бәсекеге қабілетті тұлға қалыптастыру міндеті тұр.

Сондықтан мектептегі білім мазмұны оқушының болашақ кәсіби жолымен де сабақтас болуы қажет. Балалардың өз қабілетін танып, қызығушылықтарын анықтап, мамандықты саналы таңдауы үшін кәсіптік бағдар беру жұмыстарының сапасын күшейту маңызды.

Білім беру – адам капиталына салынатын ұзақ мерзімді инвестиция. Бүгінгі оқушының алған білімі, қалыптасқан құндылықтары мен дағдылары ертең ел экономикасының, ғылымының, мәдениеті мен қоғамдық дамуының сапасын айқындайды.

Жасанды интеллект – білім берудің жаңа мүмкіндігі

2026–2027 оқу жылындағы ерекше бағыттардың бірі – жасанды интеллект технологияларын білім беру үдерісіне жүйелі енгізу.

Жасанды интеллект білім беру жүйесіне жаңа мүмкіндіктер ұсынып отыр. Ол оқытуды дараландыруға, білім алушының қажеттілігіне сәйкес тапсырмалар құрастыруға, оқу материалдарын әзірлеуге, ақпаратты талдауға және педагогтің бірқатар күнделікті жұмысын оңтайландыруға мүмкіндік береді.

Алайда жасанды интеллектіні білім беруге енгізу тек жаңа технологияны пайдаланумен шектелмеуі керек. Оқушылар мен педагогтер ЖИ құралдарын жауапкершілікпен, қауіпсіз және этикалық нормаларды сақтай отырып қолдануды меңгеруі қажет.

Осыған байланысты педагогтердің цифрлық және жасанды интеллект саласындағы құзыреттерін арттыру маңызды міндетке айналып отыр.

Педагог үшін жасанды интеллект кәсіби қызметті алмастыратын емес, оның мүмкіндігін кеңейтетін көмекші құрал болуы тиіс. Мұғалімнің тұлғасы, кәсіби пайымы, баламен қарым-қатынасы мен тәрбиелік ықпалы білім беру үдерісінің негізгі өзегі болып қала береді.

Педагогтің кәсіби әлеуеті

Білім сапасы ең алдымен мұғалімнің кәсіби шеберлігіне байланысты.

Сондықтан педагогтердің үздіксіз кәсіби дамуына жағдай жасау, олардың жаңа әдістемелерді, цифрлық құралдарды, STEM

және жасанды интеллект технологияларын меңгеруіне қолдау көрсету – білім беру саясатының маңызды бағыттарының бірі.

Қазіргі педагог тек пәнді жақсы білетін маман ғана емес. Ол білім алушының қабілетін аша алатын тәлімгер, зерттеуші, тәрбиеші және жаңа технологияларды сауатты қолдана алатын кәсіби маман болуы қажет.

Педагогтердің тәжірибе алмасуы, кәсіби қауымдастықтардың жұмысы, тәлімгерлік институты және үздік педагогикалық тәжірибелерді тарату да білім сапасына тікелей әсер етеді.

Мұғалімнің кәсіби дамуы белгілі бір кезеңде өтетін біліктілікті арттыру курсымен шектелмей, оның бүкіл кәсіби қызметін қамтитын үздіксіз үдеріске айналуы тиіс.

Құндылыққа негізделген білім мен тәрбие

Білім мен тәрбие – біртұтас педагогикалық үдеріс.

Мектептің міндеті білімді оқушы тәрбиелеумен ғана шектелмейді. Білім алушының бойында отаншылдық, адалдық, еңбекқорлық, жауапкершілік, өзара құрмет, заңға бағыну және қоғам алдындағы жауапкершілік сияқты қасиеттерді қалыптастыру маңызды.

Құндылықтар оқу бағдарламасының жекелеген тақырыптарында ғана емес, мектеп өмірінің бүкіл мәдениетінде көрініс табуы қажет.

Оқушы мұғалімнің қарым-қатынасынан, сыныптағы ортадан, мектептегі іс-шаралардан және күнделікті әрекеттерден қоғамдық құндылықтарды сезінуі тиіс.

Бұл бағытта мектеп пен отбасының серіктестігі ерекше маңызға ие. Бала тәрбиесінде ата-ана мен педагог бір мақсатқа жұмылған жағдайда ғана тұрақты нәтиже қалыптасады.

Балалардың қауіпсіздігі – ортақ жауапкершілік

Бала қауіпсіздігі білім беру саясатының маңызды басымдықтарының бірі болып қала береді.

Қауіпсіз мектеп дегеніміз тек ғимараттың техникалық қауіпсіздігі емес. Ол баланың физикалық, психологиялық және ақпараттық тұрғыдан қорғалуын қамтитын кешенді ұғым.

Білім беру ұйымдарында буллинг пен кибербуллингтің алдын алу, психологиялық қызметтің сапасын арттыру, оқушылар арасында сенімді қарым-қатынас орнату, интернеттегі қауіптерден қорғау және ата-аналармен профилактикалық жұмыстар жүргізу маңызды.

Баланың мектепке қорықпай келуі, өз ойын еркін айтуы, қиындық туындаған жағдайда кімнен көмек сұрайтынын білуі – қауіпсіз білім беру ортасының басты көрсеткіштерінің бірі.

Инклюзивті білім және тең мүмкіндік

Заманауи білім беру жүйесі әрбір балаға сапалы білім алуға мүмкіндік беруі тиіс.

Инклюзивті білім беру ерекше білім беру қажеттіліктері бар балаларды мектепке қабылдаумен ғана шектелмейді. Оның негізгі мақсаты – әр баланың қажеттілігін ескеретін қолайлы білім беру ортасын қалыптастыру.

Бұл бағытта педагогтердің арнайы құзыреттерін дамыту, психологиялық-педагогикалық сүйемелдеуді жетілдіру, ата-анамен жүйелі жұмыс жүргізу және білім беру ұйымдарының қолжетімділігін арттыру маңызды.

Әр баланың мүмкіндігі әртүрлі болғанымен, сапалы білім алуға құқығы бірдей.

Мектептен мамандыққа дейінгі бағыт

Білім беру жүйесінің маңызды міндеттерінің бірі – оқушыны болашақ өмірге дайындау.

Осыған байланысты мектептегі кәсіптік бағдар беру жұмысын жаңа мазмұнмен толықтыру қажеттілігі артып келеді. Кәсіптік бағдар тек мамандықтар туралы ақпарат берумен шектелмеуі тиіс.

Оқушы өзінің қызығушылығын, қабілетін, жеке ерекшелігін және еңбек нарығындағы өзгерістерді салыстыра отырып, болашақ білім алу бағытын саналы таңдауға үйренуі қажет.

Мектеп, колледж, жұмыс беруші және ата-ана арасындағы байланысты күшейту осы міндетті жүзеге асырудың тиімді жолдарының бірі болмақ.

Техникалық және кәсіптік білімнің жаңа міндеттері

Еңбек нарығындағы өзгерістер техникалық және кәсіптік білім беру жүйесіне де жаңа талаптар қойып отыр.

Экономикаға қажетті білікті жұмысшы кадрларды даярлау, колледж бағдарламаларын нақты өндіріс қажеттіліктерімен байланыстыру және студенттердің практикалық даярлығын күшейту маңызды.

Заманауи колледж тек мамандық беретін білім беру ұйымы емес, технологиялық дағдыларды меңгеруге, инновациялық жобаларды жүзеге асыруға және жас маманның еңбек нарығына тез бейімделуіне мүмкіндік беретін ортаға айналуы қажет.

Білім беруді басқарудағы жаңа көзқарас

Білім беру ұйымының табысты дамуы тиімді басқаруға тікелей байланысты.

Мектеп басшысы стратегиялық ойлайтын, педагогикалық ұжымның әлеуетін аша алатын, деректерге сүйеніп шешім

қабылдайтын және өзгерістерді тиімді басқара алатын көшбасшы болуы қажет.

Білім сапасын бағалау барысында формалды көрсеткіштерден нақты нәтижеге бағытталған басқару моделіне көшу маңызды.

Мектеп басшылығы, педагог, оқушы және ата-ана арасындағы ашық коммуникация білім беру ұйымындағы сенім мәдениетін қалыптастырады.

Жаңа оқу жылы – жаңа жауапкершілік

2026 жылғы Тамыз конференцияларында көтерілген мәселелер білім беру жүйесінің дамуында жаңа кезең басталғанын көрсетеді.

Білім сапасын арттыру, адами капиталды дамыту, жасанды интеллектіні жауапты енгізу, педагогтердің кәсіби әлеуетін күшейту, құндылыққа негізделген тәрбие, балалардың қауіпсіздігі мен тең білім алу мүмкіндігін қамтамасыз ету – бір-бірімен өзара байланысты міндеттер.

Оларды жүзеге асыру тек Оқу-ағарту министрлігінің немесе мектептің ғана жұмысы емес. Бұл – мемлекеттік органдардың, педагогикалық қауымдастықтың, ата-аналардың және жалпы қоғамның ортақ жауапкершілігі.

Жаңа технологиялар қаншалықты дамығанымен, білім беру жүйесінің орталығында адам қалады. Мұғалімнің кәсіби білімі мен тұлғалық өнегесі, оқушының ізденісі, ата-ананың қолдауы және қоғамның білімге деген құрметі үйлескен жағдайда ғана сапалы адами капитал қалыптасады.

Сондықтан жаңа оқу жылының басты мақсаты – технологиялық мүмкіндіктер мен ұлттық және жалпыадамзаттық құндылықтарды сабақтастыра отырып, білімді, жауапты, жасампаз және өзгермелі әлемге бейім ұрпақ тәрбиелеу.

ҒЫЛЫМИ-ӘДІСНАМАЛЫҚ БАҒЫТ

ӘОЖ 378.147

ГРЭМ ГИББСТІҢ РЕФЛЕКСИВТІ ЦИКЛІ: ТЕОРИЯЛЫҚ ТАЛДАУ ЖӘНЕ ТӘЖІРИБЕДЕ ҚОЛДАНУ МӘСЕЛЕЛЕРІ

Смаилова Зере Осербаевна
педагогика ғылымдарының магистрі,
«Өрлеу» БАҰО» АҚ Жамбыл облысы бойынша
Кәсіби даму институтының аға оқытушысы, шебер-тренер

Аңдатпа. *Бұл мақалада білім беру мен тәжірибеде кеңінен қолданылатын Грэм Гиббстің (Graham Gibbs, 1988) рефлексивті циклі моделі жан-жақты талдауға түседі. Автор моделдің теориялық негіздерін, алты кезеңінің әрқайсысының мазмұнын, дидактикалық әлеуетін, сондай-ақ оның шектеулері мен сын тұрғысынан қарастырылуы тиіс тұстарын қарастырады. Зерттеу нәтижесінде Гиббс циклінің құрылымдық қарапайымдылығы оны бастауыш деңгейдегі рефлексия үшін тиімді құрал етсе, терең сыни ойлауды талап ететін жағдайларда қосымша теориялық негіздеме қажет болатыны тұжырымдалады.*

Түйін сөздер: *рефлексивті тәжірибе, Грэм Гиббс, рефлексивті цикл, тәжірибелік оқыту, кәсіби даму, сыни рефлексия.*

Рефлексия ұғымы соңғы отыз жылда білім беру теориясы мен тәжірибеде кеңінен талқыланатын тақырыптарының біріне айналды. Дж. Дьюи рефлексивті ойлауды «белсенді, табанды және мұқият түрде әрбір сенім немен негізделгенін және оның салдары қандай болатынын қарастыру» ретінде анықтаған болатын. Осы идея кейін Дональд Шонның «іс-әрекеттегі рефлексия» (reflection-in-action) және «іс-әрекеттен кейінгі рефлексия» (reflection-on-action) ұғымдары арқылы дамытылды. Сонымен қатар, Дэвид Колб тәжірибелік оқыту циклін ұсынып, тәжірибе, рефлексивті бақылау, абстрактілі концептуализация және белсенді эксперименттеу кезеңдерінен тұратын процесті сипаттады.

Осы теориялық мұраны негізге алған британдық педагог Грэм Гиббс 1988 жылы шыққан «Learning by Doing: A Guide to

Teaching and Learning Methods» атты еңбегінде рефлексивті циклдің құрылымдық моделін ұсынды. Гиббстің моделі академиялық қоғамдастықта кеңінен танылып, әсіресе медбикелер даярлау, әлеуметтік жұмыс, педагогикалық білім беру және денсаулық сақтау салаларында студенттер мен педагогтердің өз тәжірибесін жүйелі түрде талдауына арналған негізгі құрал ретінде қолданылып келеді.

Г.Гиббс өз моделін жасау кезінде рефлексияны сызықтық емес, циклдік процес ретінде қарастырып, эмоционалды компонентті құрылымға нақты енгізді. Колб моделінде эмоция айқын атаусыз, «рефлексивті бақылау» кезеңінің құрамдас бөлігі ретінде ғана жасырын түрде болса, Гиббс модельде «сезімдер» (feelings) деп аталатын жеке кезеңді бөліп көрсетті. Бұл – модельдің маңызды инновациялық ерекшелігі, эмоционалды реакцияны айқын түрде мойындау адамның тәжірибесін толық түсінуге және кейінгі талдау сапасын арттыруға ықпал ететіндігі болып табылады.

Гиббс циклі алты кезеңнен тұрады: сипаттама (description), сезімдер (feelings), баға беру (evaluation), талдау (analysis), қорытынды (conclusion) және іс-қимыл жоспары (action plan). Бұл кезеңдер тұйық шеңбер түрінде орналасқан, яғни соңғы кезең – іс-қимыл жоспары – жаңа тәжірибенің басталу нүктесіне айналады. Осылайша модель үздіксіз оқыту мен өзін-өзі жетілдіру идеясын көрсетеді (Сурет 1).

1-сурет **Грэм Гиббстің рефлексия циклі**

Осы 6 кезеңге жеке-жеке тоқталып, талдап, маңызды тұстарын белгілеп көрелік.

1. Сипаттама (Description) Циклдің бірінші кезеңі – не болғанын нақты, бейтарап тілмен сипаттау. Бұл кезеңде педагогтен баға беру мен интерпретациядан аулақ болу, тек фактілерді баяндау талап етіледі. Тәжірибе барысында көбіне педагогтердің қиналатыны: олар сипаттама мен бағалауды араластырып жіберіп, «мен жақсы жасадым» деген пікірлерді фактілермен шатастырады. Сипаттама кезеңінің сапасы кейінгі барлық кезеңдердің негізін қалайтындықтан, бұл кезеңге ерекше мән берілуі тиіс. Гиббс бұл кезеңде мынадай сұрақтарды ұсынады: *Қашан және қайда болды? Кім қатысты? Не болды? Сіз не істедіңіз?*

2. Сезімдер (Feelings) Екінші кезең – тәжірибе барысында және одан кейін пайда болған эмоционалды күйді анықтау. Бұл кезең модельдің ерекше құндылығы болып саналады, өйткені ол рефлексияны тек когнитивті емес, сонымен қатар эмоционалды процес ретінде тануға негізделеді. Мұнда педагогтен өз сезімдерін атап, оларды тәжірибенің қай сәтінде пайда болғанын саралау сұралады. Мысалы, педагог тәрбие процесінде ата-анамен болған шиеленісті жағдайда сезінген үрей мен сенімсіздікті атап көрсете алады, бұл кейінгі кезеңдерде осы эмоцияның мінез-құлыққа қалай әсер еткенін талдауға негіз болады.

3. Баға беру (Evaluation) Үшінші кезеңде педагогтен тәжірибенің жақсы және жаман жақтарын объективті түрде бағалау талап етіледі. Бұл – сыни ойлаудың бастапқы деңгейі, өйткені мұнда алғаш рет «нәтиже қаншалықты жақсы немесе жаман болды» деген сұрақ қойылады. Гиббс бұл кезеңде тек нәтижеге ғана емес, сонымен қатар процестің өзіне назар аудару қажеттілігін атап көрсетеді.

4. Талдау (Analysis) Циклдің ең күрделі және теориялық тұрғыдан маңызды кезеңі – талдау. Бұл кезеңде педагогтен тәжірибенің неліктен нақ осылай өткенін түсіндіру, оқиғаны кеңірек контекстке, теориялық білімге және басқа адамдардың даму траекториясын байланыстыра қарастыру талап етіледі. Осы кезеңде әдебиеттегі теориялық модельдер, кәсіби стандарттар және өткен тәжірибе тартылады. Талдау кезеңі сапалы болмаса, модельдің бүкіл құндылығы төмендейді, өйткені жай сипаттау мен сезімдерді атап шығу өзгеріске әкелетін терең түсінікке жеткізе алмайды.

5. Қорытынды (Conclusion) Бесінші кезеңде педагог жасалған талдау негізінде нақты тұжырымдар қалыптастырады: не істелуі мүмкін еді, қандай балама шешімдер болды, тәжірибеден қандай сабақ алынды. Гиббс бұл кезеңді «жалпы

қорытынды» және «нақты қорытынды» деп екіге бөледі – біріншісі жалпы кәсіби білімге қатысты, ал екіншісі нақты жеке жағдайға қатысты болады.

6. Іс-қимыл жоспары (Action Plan) Циклдің соңғы кезеңі – алдағы уақытта осыған ұқсас жағдай туындаса, педагог қалай әрекет ететінін жоспарлау. Бұл кезең циклдің іс-тәжірибеге бағыттылығын көрсетеді: рефлексия тек интеллектуалды жаттығу емес, ол мінез-құлықтың нақты өзгерісіне бағытталған құрал болуы тиіс. Іс-қимыл жоспары нақты, өлшенетін және іске асырылатын болуы маңызды, болмаған жағдайда рефлексивті процес абстрактілі пайымдаумен шектеліп қалады.

Осы рефлексивті циклге арналған жағдаятты талдасақ: «Бесінші сынып мұғалімі жаңа тақырыпты түсіндіріп, бекіту барысында сынып ішінде тәртіп бұзушылыққа тап болды және сабақтың жоспарланған бөлігін аяқтай алмайды». Себебі, (*сипаттама - Қашан және қайда болды?*) Сабақтың ортасында, топтық жұмыс кезінде, екі оқушы арасында дау туындады. Мұғалім жағдайды тоқтатуға уақыт жұмсағандықтан, жоспарланған материалдың үштен бірі түсіндірілмей қалды. Сабақ соңында оқушылар тақырыпты толық меңгермегендіктен, келесі сабақта қайталауға тура келеді. Мұғалім (*сезімдер – Мен өзімді қалай сезіндім*?) оқиға кезінде наразылық пен ашуды сезінді, себебі жоспарланған уақыт бұзылды. Сонымен қатар, дауды жедел тоқтата алмағаны үшін өзіне деген сенімсіздік пайда болды. Сабақтан кейін «мен жағдайды дұрыс басқара алмадым ба» деген күмән мазалады. Жағымды жақтары (*баға беру*): дауды толығымен тоқтатып, сабақты аяқтады, оқушылардың қауіпсіздігі сақталды. Жағымсыз жақтары: реакция кешіктірілді, ал алдын алу шаралары алдын ала қарастырылмаған, топтық жұмыстың құрамы да орынсыз таңдалған еді. Себебі, шиеленісі бар екі оқушы бір топта отырған еді. Мұғалім бұл жағдайды *(талдау)* сыныптағы топтық жұмысты ұйымдастыру ережелерімен, сондай-ақ жеке ерекшеліктерді ескеру қажеттілігі туралы әдебиетпен байланыстырады. Дау шыққан оқушылардың арасында бұрыннан созылып келе жатқан қайшылық болғанын, бірақ мұғалім оны сабақ жоспарын құру кезінде ескермегенін анықтайды. Сондай-ақ, дауды тоқтату кезінде қолданылған әдіс (дауыс көтеру) педагогикалық тұрғыдан тиімсіз болғанын түсінеді – ол баланың эмоциясын одан әрі күшейтуі мүмкін еді. Жалпы *қорытынды:* топтық жұмысты жоспарлау кезінде сынып динамикасын, оқушылар арасындағы қарым-қатынасты алдын ала ескеру қажет. Нақты қорытынды: осы нақты екі оқушыны келешекте бір топқа қоспау, ал шиеленіс туындаған жағдайда

дауыс көтеру емес, тыныш, жеке сөйлесу тәсілін қолдану тиімдірек болар еді. *Іс-қимыл жоспары:*

- Топтарды құрар алдында сынып жетекшісімен және мектеп психологымен ақылдасып, оқушылар арасындағы қатынасты ескеру;
- Дау-жанжалды басқарудың жедел әрі тыныш әдістерін (мысалы, «сигналдық сөз» немен жеке шақырып алу тәсілін) меңгеру үшін кәсіби даму курсына қатысу;
- Сабақ жоспарына «форс-мажорлық» уақыт қорын (5–7 минут) қосып, күтпеген жағдайларға дайын болу;
- Осы тәжірибені келесі айда қайта рефлексиялап, қолданылған әдістердің нәтижесін бағалау.

Гиббс моделін түсініп, дұрыс бағалау үшін оны басқа негізгі рефлексивті қолданыстағы, кең тараған модельдермен салыстыру маңызды. Мысалы, Колб моделі көбірек оқыту стильдеріне және танымдық процеске бағытталған, ал Гиббс моделі осы негізгі идеяны кеңейтіп, эмоционалды және бағалау кезеңдерін қосу арқылы тәжірибеде қолдануға бейімдеген.

Сонымен қатар мен өз тәжірибемде жиі қолданатын Шонның моделі рефлексияны уақыт өлшемі бойынша екіге бөледі: іс-әрекеттегі рефлексия - тәжірибе жүріп жатқан кезде жасалатын жедел бейімделу және іс-әрекеттен кейінгі рефлексия - тәжірибе аяқталғаннан кейінгі талдау. Гиббс циклі негізінен екінші түрге, яғни ретроспективті рефлексияға бағытталған және тәжірибе үстіндегі шешім қабылдау динамикасын арнайы қамтымайды.

Демек, Гиббс циклі әдіснамалық тұрғыдан қарапайым болғандықтан бастауыш деңгейдегі рефлексия үшін оңтайлы. Осы салыстырулар көрсетіп отырғандай, Гиббс циклінің басты артықшылығы – оның орта дәрежедегі құрылымдық күрделілігі білім беру мекемелерінде кеңінен қолдануға бейімдеп отыр.

Сонымен қатар мен біліктілікті арттыру курстарынан өткен тыңдаушылар үшін де осы Гиббс моделін ұсынар едім. Мұнда педагогтердің бір сабақ деңгейіндегі немесе бір жағдаяттағы рефлексиясын қамтуда маңызды. Педагог Не болды? → Мен не сезіндім? → Не сәтті/сәтсіз болды? → Неліктен бұлай болды? → Не үйрендім? → Келесі жолы не істеймін? циклін іске қосатын болады.

Қорыта келе, Грэм Гиббстің рефлексивті циклі – тәжірибелік оқыту теориясының дамуындағы маңызды кезең және қазіргі күнге дейін білім беру мен тәжірибеде кеңінен қолданылатын құрал. Модельдің басты құндылығы оның құрылымдық қарапайымдылығында, эмоционалды компонентті айқын түрде енгізуінде және циклдік сипатының үздіксіз кәсіби дамуды

бекітуінде жатыр. Дегенмен, талдау барысында модельдің бірқатар елеулі шектеулерін байқадым, олар: нақты өмірдегі рефлексияның көп бағытты табиғатын жеткілікті қамтымайды, «неге» сұрағына теориялық негіздеме бермейді, сыни рефлексия деңгейіне табиғи түрде жетелемейді.

Демек, Гиббс циклін өзіндік мақсат ретінде емес, кеңірек рефлексивті тәжірибенің бастапқы құрылымдық негізі ретінде қарастыру қажет. Модель бастауыш деңгейдегі рефлексия дағдыларын қалыптастыру үшін өте тиімді, бірақ терең кәсіби даму мен сыни ойлауды талап ететін жағдайларда С.Брукфилд немесе басқа да терең теориялық модельдермен толықтыру қажеттігі туындайды. Бұл рефлексивті тәжірибені әлі де тереңірек зерттеуге итермелейтін бағыт деп білемін.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Gibbs, G. (1988). Learning by Doing: A Guide to Teaching and Learning Methods. Oxford: Oxford Polytechnic.
2. Kolb, D. A. (1984). Experiential Learning: Experience as the Source of Learning and Development. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall.
3. Schön, D. A. (1983). The Reflective Practitioner: How Professionals Think in Action. New York: Basic Books.
4. Смаилова З.О.(2026) Дональд Шонның рефлексиясы және оның педагогтердің кәсіби дамуындағы маңызы BILIM KZ республикалық педагогикалық журналы No3 (163) Наурыз 2026ж. 8-11 б. https://drive.google.com/file/d/1IWwff36WpQtcx7r3zf18pNznzrFOC_Gt/view?usp=sharing

Резюме

В данной статье рассматривается всесторонний анализ модели рефлексивного цикла Грэма Гиббса (Graham Gibbs, 1988), широко применяемая в образовании и на практике. Автор рассматривает теоретические основы модели, содержание каждого из шести её этапов, дидактический потенциал, а также ограничения и аспекты, требующие критического осмысления. По результатам исследования делается вывод, что структурная простота цикла Гиббса делает его эффективным инструментом для рефлексии начального уровня, тогда как в случаях, требующих глубокого критического мышления, необходимо дополнительное теоретическое обоснование.

Ключевые слова: *рефлексивная практика, Грэм Гиббс, цикл рефлексии, обучение на основе опыта, профессиональное развитие, критическая рефлексия.*

Summary

This article provides a comprehensive analysis of Graham Gibbs's (1988) reflective cycle model, which is widely used in education and practice. The author examines the theoretical foundations of the model, the content of each of its six stages, its didactic potential, as well as its limitations and the aspects that require critical consideration. The study concludes that the structural simplicity of Gibbs's cycle makes it an effective tool for reflection at a beginner level, whereas situations requiring deep critical thinking call for additional theoretical grounding

Keywords: *reflective practice, Graham Gibbs, reflective cycle, experiential learning, professional development, critical reflection.*

ӘОЖ 37.012

МЕКТЕП МҰҒАЛІМІНІҢ ЗЕРТТЕУШІЛІК МӘДЕНИЕТІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ: ҒЫЛЫМИ-ӘДІСНАМАЛЫҚ НЕГІЗДЕРІ МЕН ТӘЖІРИБЕЛІК ЖОЛДАРЫ

Эркинбекова Шолпан Анарбековна
Ы.Алтынсарин атындағы №49 мектеп-гимназиясының ғылыми әдістемелік ісі жөніндегі орынбасары, Тараз қаласы

Аңдатпа. *Мақалада қазіргі білім беру жағдайындағы мектеп мұғалімінің зерттеушілік мәдениетін қалыптастыру мәселесі қарастырылады. Мұғалімнің кәсіби қызметіндегі ғылыми-зерттеу тәсілдерінің маңызы айқындалып, педагогикалық мәселені анықтау, зерттеу сұрағын құрастыру, деректер жинау, оларды талдау және нәтижелерді тәжірибеге енгізудің негізгі кезеңдері сипатталады. Action Research және Lesson Study тәсілдерінің мұғалімнің кәсіби дамуына ықпалы талданады. Сонымен қатар бақылау, сауалнама, сұхбат, оқушы жұмыстарының нәтижелерін салыстырмалы талдау және педагогикалық рефлексия сияқты мектеп жағдайында қолдануға қолайлы зерттеу әдістеріне назар аударылады. Мұғалімнің зерттеушілік мәдениетін дамыту білім сапасын арттырудың, оқушының жеке қажеттіліктерін анықтаудың және педагогикалық тәжірибені ғылыми тұрғыдан жетілдірудің маңызды шарты ретінде негізделеді.*

Түйін сөздер: *зерттеушілік мәдениет, мұғалім, ғылыми әдіснама, педагогикалық зерттеу, Action Research, Lesson Study, рефлексия, білім сапасы.*

Кіріспе

Қазіргі білім беру жүйесінде мұғалімнің кәсіби қызметі тек білім мазмұнын жеткізумен шектелмейді. Бүгінгі педагог оқыту

үдерісін ұйымдастырушы ғана емес, өз тәжірибесін жүйелі түрде талдайтын, оқушының оқу әрекетін зерттейтін және алынған деректер негізінде педагогикалық шешім қабылдайтын зерттеуші маман болуы қажет.

Мектеп тәжірибесінде мұғалім күн сайын көптеген педагогикалық мәселелермен кездеседі. Мысалы, «Неліктен кейбір оқушылар сабаққа белсенді қатыспайды?», «Қандай әдіс оқушылардың мәтінді түсінуін жақсартады?», «Топтық жұмыс оқу мотивациясына қалай әсер етеді?», «Қалыптастырушы бағалаудың қандай тәсілдері тиімді?» деген сұрақтардың барлығы шағын педагогикалық зерттеудің негізіне айнала алады.

Осы тұрғыдан мұғалімнің зерттеушілік мәдениетін қалыптастыру қазіргі мектептің маңызды міндеттерінің бірі болып табылады.

Мұғалімнің зерттеушілік мәдениетінің мәні

Зерттеушілік мәдениет – педагогтің кәсіби тәжірибесінде туындаған мәселені ғылыми тұрғыдан анықтап, оған қатысты деректерді жинау, талдау, қорытынды жасау және нәтижесін педагогикалық тәжірибені жетілдіруге пайдалану қабілеттерінің жиынтығы.

Зерттеушілік мәдениеті қалыптасқан мұғалім өзінің сабағына тек «өткізілген сабақ» ретінде қарамайды. Ол әр сабақтан кейін оқушылардың әрекетін, қолданылған әдістің нәтижесін, кездескен қиындықтарды және олардың себептерін талдайды.

Мысалы, сыныптағы оқушылардың математика пәнінен мәтіндік есептерді орындау көрсеткіші төмен болса, мұғалім бұл жағдайды жай ғана білім деңгейінің төмендігімен түсіндірмей, оның нақты себептерін зерттей алады. Ол бастапқы диагностика жүргізіп, оқушылармен әңгімелесіп, бірнеше оқыту әдісін қолданып, олардың нәтижелерін салыстырады.

Осылайша педагогикалық мәселе ғылыми-зерттеу мәселесіне айналады.

Педагогикалық зерттеудің негізгі кезеңдері

Мектеп мұғалімінің зерттеу жұмысын күрделі академиялық зерттеу ретінде ұйымдастыру міндетті емес. Шағын зерттеу нақты сыныптағы нақты мәселені шешуге бағытталуы мүмкін.

Зерттеу үдерісін бірнеше кезеңге бөлуге болады.

Бірінші кезең – **мәселені анықтау**. Мұғалім өзінің педагогикалық тәжірибесінде жүйелі түрде кездесетін қиындықты белгілейді.

Екінші кезең – **зерттеу сұрағын құрастыру**. Мысалы: «7-сынып оқушыларының сабақтағы белсенділігін топтық жұмыс арқылы қалай арттыруға болады?»

Үшінші кезең – **бастапқы деректерді жинау**. Бұл үшін бақылау, сауалнама, диагностикалық тапсырмалар, оқушы жұмыстарын талдау сияқты әдістер қолданылуы мүмкін.

Төртінші кезең – **педагогикалық ықпал ету тәсілін таңдау және қолдану**. Мұғалім жаңа әдісті белгілі бір уақыт аралығында жүйелі түрде пайдаланады.

Бесінші кезең – **қайталама деректер жинау және нәтижелерді салыстыру**.

Алтыншы кезең – **қорытынды және рефлексия**. Мұғалім қолданылған әдістің қаншалықты тиімді болғанын анықтап, келесі педагогикалық әрекетін жоспарлайды.

Action Research – мұғалім тәжірибесін зерттеу тәсілі

Мектеп жағдайында қолдануға тиімді зерттеу тәсілдерінің бірі – Action Research, яғни іс-әрекеттегі зерттеу.

Бұл тәсілдің ерекшелігі – зерттеу мұғалімнің өзінің педагогикалық тәжірибесінде жүзеге асырылады. Мұғалім мәселені анықтайды, әрекетті жоспарлайды, жаңа әдісті қолданады, нәтижені бақылайды және рефлексия жасайды.

Мысалы, мұғалім оқушылардың сабақтағы сұрақтарға жауап беруге белсенділігі төмен екенін байқады делік. Ол бір ай көлемінде «ойлан – жұптас – бөліс», ашық сұрақтар және шағын топтық талқылау әдістерін жүйелі түрде қолданады. Зерттеудің басында және соңында оқушылардың белсенділік көрсеткіштерін салыстырады.

Егер бастапқы кезеңде сыныптағы 25 оқушының 8-і ғана сабақтағы талқылауға тұрақты қатысса, жаңа әдістер қолданылғаннан кейін олардың саны 17-18 оқушыға дейін өсуі мүмкін. Мұндай жағдайда мұғалім өзгерісті нақты деректер арқылы көрсете алады.

Дегенмен нәтижені тек сандық көрсеткішпен бағалау жеткіліксіз. Оқушылардың пікірлері, мұғалімнің бақылауы және орындалған жұмыстардың сапасы да ескерілуі қажет.

Lesson Study және бірлескен зерттеу

Lesson Study – мұғалімдердің бірлесіп сабақ жоспарлауына, оны бақылауына және нәтижесін талдауына негізделген тәсіл.

Мұнда негізгі назар мұғалімнің әрекетіне емес, оқушының қалай білім алатынына аударылады. Бірнеше мұғалім зерттеу сабағын жоспарлап, бақылауға алынатын оқушыларды анықтайды. Сабақтан кейін олардың оқу әрекеті талданып, келесі сабаққа өзгерістер енгізіледі.

Lesson Study мұғалімдердің тәжірибе алмасуына, әріптестік мәдениетті дамытуға және педагогикалық шешімдерді нақты деректерге сүйене отырып қабылдауға мүмкіндік береді.

Зерттеу әдістерін мектеп тәжірибесінде қолдану

Мұғалім үшін зерттеу әдісінің қарапайым әрі нақты болуы маңызды.

Бақылау әдісі оқушының сабақтағы мінез-құлқын, белсенділігін, тапсырманы орындау ерекшелігін жүйелі тіркеуге мүмкіндік береді.

Сауалнама арқылы оқушылардың пәнге, сабақ әдістеріне немесе оқу қиындықтарына қатысты пікірін анықтауға болады.

Сұхбат белгілі бір мәселенің себептерін тереңірек түсінуге көмектеседі.

Оқушы жұмыстарын талдау білім сапасындағы өзгерістерді анықтаудың маңызды әдісі болып табылады.

Салыстырмалы талдау зерттеу алдындағы және зерттеуден кейінгі көрсеткіштердің айырмашылығын көруге мүмкіндік береді.

Бір ғана әдіске сүйенбей, бірнеше дереккөзді қатар пайдалану зерттеу қорытындысының негізділігін арттырады.

Мұғалім рефлексиясының маңызы

Рефлексия – зерттеуші мұғалімнің кәсіби қызметінің маңызды бөлігі.

Мұғалім әр сабақтан кейін өзіне: «Мен қандай нәтижеге қол жеткіздім?», «Қандай әдіс тиімді болды?», «Қандай оқушыларға қосымша қолдау қажет?», «Неліктен жоспарланған нәтиженің бір бөлігі орындалмады?», «Келесі сабақта нені өзгертемін?» деген сұрақтар қоюы қажет.

Жүйелі рефлексия педагогке өз тәжірибесін объективті бағалауға және кәсіби қызметін үнемі жетілдіруге мүмкіндік береді.

Ғылыми зерттеу нәтижесін педагогикалық тәжірибеге енгізу

Зерттеудің құндылығы оның қорытындысында ғана емес, алынған нәтижелерді тәжірибеде қолдануда көрінеді.

Егер белгілі бір әдістің тиімділігі зерттеу барысында дәлелденсе, мұғалім оны өзінің келесі сабақтарына енгізе алады. Сонымен қатар тәжірибесін әдістемелік бірлестік отырысында, педагогикалық кеңесте, семинарда немесе конференцияда әріптестерімен бөлісе алады.

Осындай шағын зерттеулер кейін ғылыми-әдістемелік мақала жазуға негіз болады. Бұл мұғалімнің ғылыми-зерттеу және академиялық жазу дағдыларының қалыптасуына ықпал етеді.

Қорытынды

Қазіргі мектепке өз тәжірибесін талдайтын, мәселені анықтай алатын және педагогикалық шешімдерін нақты деректер

негізінде қабылдайтын зерттеуші мұғалім қажет. Мұғалімнің зерттеушілік мәдениеті ғылыми әдіснаманы терең теориялық деңгейде меңгерумен ғана емес, оны күнделікті педагогикалық тәжірибеде орынды қолданумен сипатталады. Action Research, Lesson Study, бақылау, сауалнама, сұхбат, педагогикалық диагностика және рефлексия мұғалімнің тәжірибесін зерттеудің қолжетімді құралдары болып табылады. Зерттеушілік тәсілді жүйелі қолдану мұғалімге оқушының қажеттіліктерін терең түсінуге, қолданылатын әдістердің тиімділігін бағалауға және білім беру сапасын арттыруға мүмкіндік береді.

Сондықтан мектеп педагогтерінің зерттеушілік құзыреттілігін дамыту – мұғалімнің кәсіби дамуының ғана емес, жалпы білім беру сапасын жетілдірудің маңызды ғылыми-әдіснамалық шарты.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңы. 2007 жылғы 27 шілдедегі № 319-III (өзгерістер мен толықтыруларымен).

2. Қазақстан Республикасында мектепке дейінгі, орта, техникалық және кәсіптік білім беруді дамытудың 2023–2029 жылдарға арналған тұжырымдамасы. – Астана, 2023.

3. Kemmis S., McTaggart R., Nixon R. The Action Research Planner: Doing Critical Participatory Action Research. – Singapore: Springer, 2014.

4. Lewis C. Lesson Study: A Handbook of Teacher-Led Instructional Change. – Philadelphia: Research for Better Schools, 2002.

5. Creswell J.W., Creswell J.D. Research Design: Qualitative, Quantitative, and Mixed Methods Approaches. – Los Angeles: SAGE Publications, 2018.

6. Hattie J. Visible Learning for Teachers: Maximizing Impact on Learning. – London: Routledge, 2012.

7. Schön D.A. The Reflective Practitioner: How Professionals Think in Action. – New York: Basic Books, 1983.

8. Elliott J. Action Research for Educational Change. – Buckingham: Open University Press, 1991.

9. Stringer E.T. Action Research. – Los Angeles: SAGE Publications, 2014.

10. Қоянбаев Ж.Б., Қоянбаев Р.М. Педагогика. – Алматы, 2002.

Резюме

В статье рассматриваются научно-методологические основы и практические пути формирования исследовательской культуры школьного учителя в современных условиях образования. Раскрывается значение исследовательского подхода в профессиональной деятельности педагога, характеризуются основные этапы определения педагогической проблемы, формулирования исследовательского вопроса, сбора и анализа данных и внедрения полученных результатов в образовательную практику. Особое внимание уделяется возможностям подходов Action Research (исследование в действии) и Lesson Study (исследование урока) в развитии исследовательской компетентности учителя. Рассматриваются доступные для применения в условиях школы методы наблюдения, анкетирования, интервью, педагогической диагностики, сравнительного анализа результатов учебной деятельности учащихся и педагогической рефлексии.

Ключевые слова: *исследовательская культура, учитель, научная методология, педагогическое исследование, Action Research, Lesson Study, исследовательская компетентность, педагогическая рефлексия, качество образования.*

Summary

The article examines the scientific and methodological foundations and practical approaches to developing the research culture of school teachers in the context of contemporary education. It highlights the importance of a research-oriented approach in teachers' professional practice and describes the main stages of identifying a pedagogical problem, formulating a research question, collecting and analysing data, and implementing research findings in educational practice. Particular attention is given to Action Research and Lesson Study as practice-oriented approaches that contribute to the development of teachers' research competence. The article discusses research methods suitable for school settings, including observation, questionnaires, interviews, pedagogical diagnostics, comparative analysis of students' learning outcomes, and pedagogical reflection.

Keywords: *research culture, teacher, scientific methodology, pedagogical research, Action Research, Lesson Study, research competence, pedagogical reflection, quality of education.*

САНАЛЫ ҰРПАҚ

ОӘК: 37.018.1:37.018.2

ҚҰНДЫЛЫҚҚА НЕГІЗДЕЛГЕН ТӘРБИЕ: МЕКТЕП ПЕН ОТБАСЫ ЫНТЫМАҚТАСТЫҒЫ

Бердібекова Зубайра Қалыбаевна
Әлеуметтік ғылымдар магистрі, «Q» University психология және журналистика академиялық мектебінің аға оқытушысы

Аңдатпа. *Мақалада қазіргі білім беру жағдайында құндылыққа негізделген тәрбиенің маңызы және бала тұлғасын қалыптастырудағы мектеп пен отбасы ынтымақтастығы қарастырылады. «Адал азамат» біртұтас тәрбие бағдарламасының негізгі ұстанымдары негізінде ұлттық және жалпыадамзаттық құндылықтарды оқушы бойына сіңірудегі педагог пен ата-ананың ортақ жауапкершілігі талданады. Мектеп–бала–ата-ана үштігінің өзара ықпалдастығы, ата-аналардың педагогикалық мәдениетін арттыру, баланың әлеуметтік және тұлғалық дамуына қолайлы орта қалыптастыру мәселелеріне назар аударылады. Сонымен қатар білім беру ұйымдарындағы Ата-аналарды педагогикалық қолдау орталықтарының қызметі және отбасы мен мектеп арасындағы серіктестікті дамытудың практикалық бағыттары қарастырылады.*

Түйін сөздер: *құндылық, тәрбие, «Адал азамат», отбасы, мектеп, ата-ана, ұлттық құндылықтар, ынтымақтастық, жауапкершілік, педагогикалық қолдау, тұлғалық даму.*

Кіріспе

Қазіргі білім беру кеңістігіндегі қарқынды әлеуметтік, технологиялық және мәдени өзгерістер мектептің тәрбие қызметіне жаңа талаптар қойып отыр. Бүгінгі мектептің міндеті білім алушыға академиялық білім берумен ғана шектелмейді. Отанын құрметтейтін, адал еңбекті бағалайтын, өз ісіне жауапкершілікпен қарайтын, ұлттық болмысын сақтай отырып жаһандық өзгерістерге бейімделе алатын азамат қалыптастыру – білім беру жүйесінің маңызды міндеттерінің бірі.

Осы тұрғыдан алғанда құндылыққа негізделген тәрбие білім беру үдерісінің өзегіне айналуда.

Қазақстанның білім беру ұйымдарында іске асырылып жатқан «Адал азамат» біртұтас тәрбие бағдарламасының негізгі мақсаты да адал, еңбекқор, елжанды және жауапты азамат тәрбиелеуге бағытталған. Бағдарлама мектептегі тәрбиені жекелеген іс-шаралар жиынтығы ретінде емес, мектеп, отбасы және қоғам қатысатын тұтас тәрбиелік орта ретінде қарастырады.

Бұл жағдайда отбасы мен мектептің өзара ынтымақтастығы ерекше маңызға ие.

«Адал азамат» және құндылыққа негізделген тәрбие

«Адал азамат» біртұтас тәрбие бағдарламасы Мемлекет басшысының «Әділетті Қазақстан – Адал азамат – Озық ойлы ұлт» идеяларымен сабақтастырылып, білім беру ұйымдарындағы тәрбие жұмысын бірыңғай құндылықтық негізде ұйымдастыруға бағытталған.

Бағдарламаның ерекшелігі – құндылықтарды оқушыға дайын қағида ретінде түсіндірумен шектелмей, оларды күнделікті өмірлік әрекетке айналдыру.

Бала адалдық туралы естіп қана қоймай, адал әрекет етуді үйренуі керек. Еңбекқорлықтың анықтамасын біліп қана қоймай, еңбектің нәтижесін сезінуі қажет. Отаншылдық тек мерекелік іс-шаралармен шектелмей, туған жеріне, тіліне, мәдениетіне, табиғатына және қоғамына жауапкершілікпен қараудан көрінуі тиіс.

Осы себепті тәрбие жұмысы сабақпен, сынып сағатымен немесе мектептегі мерекелік шарамен аяқталмайды. Ол баланың күнделікті өміріне енуі қажет.

Отбасы – құндылық қалыптасатын алғашқы орта

Баланың адамгершілік және құндылықтық бағдарларының алғашқы негізі отбасында қалыптасады.

Бала үлкенге құрмет көрсетуді, кішіге қамқорлық жасауды, еңбек етуді, жауапкершілікті, өзара көмекті және қарым-қатынас мәдениетін ең алдымен ата-анасының іс-әрекетін бақылау арқылы меңгереді.

Сондықтан отбасындағы тәрбие тек ата-ананың балаға айтқан ақыл-кеңесімен өлшенбейді.

Бала үшін ата-ананың күнделікті әрекеті – тәрбие үлгісі.

Егер ата-ана баладан адалдықты талап етіп, өзі күнделікті өмірде оған қайшы әрекет жасаса, тәрбиелік сөздің ықпалы төмендейді. Сол сияқты балаға еңбекқор болуды айтып, оның орнына барлық міндетті ересектер орындаса, еңбек құндылығын қалыптастыру қиынға түседі.

Демек, құндылыққа негізделген тәрбие ең алдымен ересектердің жеке өнегесінен басталады.

Мектеп пен отбасы – біртұтас тәрбие кеңістігі

Мектеп пен отбасы баланың өміріндегі екі негізгі әлеуметтік орта болғандықтан, олардың тәрбиелік ұстанымдары бір-бірімен сабақтас болуы қажет.

Мектепте бір құндылық насихатталып, отбасында оған мүлдем басқа көзқарас қалыптасса, балада құндылықтық қайшылық пайда болуы мүмкін.

Сондықтан қазіргі білім беру жүйесінде ата-ананы тек баланың үлгерімі немесе тәртібі туралы ақпарат алушы тарап ретінде қарастыру жеткіліксіз.

Ата-ана – білім беру мен тәрбие үдерісінің толыққанды серіктесі.

Мектеп пен ата-ана арасындағы байланыс сенімге, өзара құрметке, ашық диалогке және ортақ жауапкершілікке негізделуі керек.

Бұл жерде мұғалім ата-ананы айыптаушы немесе бақылаушы емес, баланың дамуына бірге жауап беретін кәсіби серіктес ретінде қабылдауы маңызды.

Ата-аналарды педагогикалық қолдау орталықтары

Мектеп пен отбасының серіктестігін дамытудың маңызды тетіктерінің бірі – білім беру ұйымдарында жұмыс істейтін Ата-аналарды педагогикалық қолдау орталықтары.

Олардың негізгі міндеті ата-аналардың педагогикалық мәдениетін көтеру, бала тәрбиесіндегі заманауи мәселелер бойынша қажетті білім мен практикалық қолдау ұсыну болып табылады.

Мұндай орталықтарда ата-аналармен баланың жас және психологиялық ерекшеліктері, жасөспіріммен қарым-қатынас, оқу мотивациясы, цифрлық қауіпсіздік, буллингтің алдын алу, мамандық таңдау, отбасындағы сенімді қарым-қатынас сияқты өзекті мәселелер талқылануы мүмкін.

Ата-аналарды педагогикалық қолдау форматы дәстүрлі ата-аналар жиналысынан өзгеше болуы тиіс.

Ол тек мектеп әкімшілігінің ақпарат беруімен шектелмей, пікір алмасуға, тәжірибелік тапсырмаларға, психологиялық-педагогикалық кеңеске және ата-аналардың өз тәжірибесін ортаға салуына мүмкіндік беретін ашық алаң болуы қажет.

Мектеп–бала–ата-ана үштігі

Қазіргі тәрбие жүйесінде «мектеп–бала–ата-ана» үштігінің ынтымақтастығына ерекше мән беріледі.

Бұл модельде бала тәрбие жұмысының пассивті нысаны емес, оның белсенді қатысушысы ретінде қарастырылады.

Оқушының пікірі естілуі, оның бастамалары қолдау табуы, мектеп өміріндегі шешімдерге жас ерекшелігіне сәйкес қатысуына мүмкіндік берілуі қажет.

Мектеп оқушыға құндылықтарды үйретсе, отбасы оларды күнделікті өмірде бекітеді. Ал баланың өзі осы құндылықтарды нақты әрекет арқылы тәжірибеден өткізеді.

Осы үш тараптың әрекеті үйлескен жағдайда ғана тәрбие тұрақты нәтижеге айналады.

Құндылықты күнделікті әрекет арқылы қалыптастыру

Құндылық тәрбиесі тек түсіндірумен шектелмеуі керек.

Мысалы, еңбекқорлықты қалыптастыру үшін балаларды нақты еңбекке, әлеуметтік және шығармашылық жобаларға қатыстыру қажет.

Қамқорлық құндылығын дамыту үшін волонтерлік, қайырымдылық және экологиялық бастамалар маңызды.

Отаншылдық туған өлкенің тарихын зерттеу, ұлттық мәдени мұраны тану, мемлекеттік тілді құрметтеу, қоғамдық пайдалы жұмыстарға қатысу арқылы қалыптасады.

Адалдық академиялық адалдықты сақтаудан, өзгенің еңбегін құрметтеуден, өтірік айтпау мен өз әрекетіне жауап беруден басталады.

Ал заң мен тәртіпті құрметтеу баланың өзінің құқықтарын ғана емес, басқа адамдардың құқықтарын және қоғам алдындағы міндеттерін түсінуін талап етеді.

2026–2027 оқу жылындағы жаңа басымдықтар

Жаңа оқу жылында «Адал азамат» бағдарламасы аясындағы тәрбие жұмысы құқықтық мәдениет, қауіпсіз мінез-құлық, экологиялық жауапкершілік және азаматтық құндылықтарды дамыту бағыттарымен толықтырылуда.

Оқушылардың құқықтық сауаттылығын арттыру, жеке қауіпсіздік дағдыларын дамыту және қоршаған ортаға жауапкершілікпен қарау мәдениетін қалыптастыру мектептің тәрбие кеңістігімен сабақтастырылады. Бұл міндеттерді тек мектеп аясында жүзеге асыру мүмкін емес.

Мысалы, балаға цифрлық қауіпсіздік ережелері мектепте түсіндірілгенімен, отбасында гаджетті пайдалану мәдениеті қалыптаспаса, күтілетін нәтиже толық болмауы мүмкін.

Экологиялық жауапкершілік те мектептегі сенбілікпен шектелмей, отбасындағы күнделікті мәдениеттің бір бөлігіне айналуы қажет.

Сондықтан жаңа оқу жылындағы тәрбие жұмысының негізгі ерекшеліктерінің бірі – мектепте қалыптастырылатын

құндылықтарды баланың отбасылық және әлеуметтік өмірімен байланыстыру.

Мектеп пен ата-ана ынтымақтастығының практикалық үлгісі

Мектептерде ынтымақтастықты күшейту үшін ата-аналарды тек жиналыстарға емес, тәрбиелік жобаларға жүйелі түрде тартуға болады.

Тәрбие нәтижесін қалай бағалаймыз?

Құндылыққа негізделген тәрбиенің нәтижесін өткізілген іс-шаралар санымен бағалау жеткіліксіз.

Мектеп жыл ішінде қанша сынып сағатын өткізгенінен гөрі, сол жұмыстың баланың күнделікті мінез-құлқына қалай әсер еткені маңызды.

Оқушы жауапкершілікті сезіне ме?

Өзгенің пікірін құрметтей ме?

Қиын жағдайда дұрыс шешім қабылдай ала ма?

Өз ісінің салдарын түсіне ме?

Еңбекке құрметпен қарай ма?

Мектеп пен қоғам өміріне белсенді қатыса ма?

Тәрбие жұмысының нақты нәтижесі осындай мінез-құлық пен тұлғалық өзгерістерден көрінеді.

Қорытынды

Құндылыққа негізделген тәрбие – мектептің қосымша қызметі емес, білім беру үдерісінің ажырамас бөлігі.

«Адал азамат» біртұтас тәрбие бағдарламасы осы жұмысты мектеп, отбасы және қоғамның ортақ жауапкершілігі ретінде қарастыруға мүмкіндік береді.

Балаға адалдық, еңбекқорлық, жауапкершілік немесе отаншылдық туралы айту жеткіліксіз. Ол бұл құндылықтарды өзінің күнделікті өмірінде сезініп, үлкендердің іс-әрекетінен көріп, өзі де тәжірибеде жүзеге асыруы қажет. Сондықтан мектеп пен отбасының міндеті – балаға бірдей талап қою ғана емес, **бірдей құндылықтық бағдар ұсыну**. Мектеп білім мен қоғамдық тәжірибе кеңістігін қалыптастырса, отбасы сол құндылықтардың күнделікті өмірдегі негізін қалайды. Ал олардың өзара сенімі мен ынтымақтастығы баланың үйлесімді тұлға болып қалыптасуына жағдай жасайды.

Мектеп пен отбасы бір мақсатқа жұмылған жерде ғана білімді ғана емес, адал, еңбекқор, жауапты және елінің болашағына бейжай қарамайтын азамат қалыптасады.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Қазақстан Республикасы Оқу-ағарту министрінің 2025 жылғы 26 мамырдағы №123 бұйрығы. «Адал азамат» біртұтас тәрбие бағдарламасына қатысты өзгерістер.

2. Қазақстан Республикасы Оқу-ағарту министрлігі. «Адал азамат» біртұтас тәрбие бағдарламасы.

3. 2026–2027 оқу жылында Қазақстан Республикасының жалпы білім беретін мектептерінде білім беру процесін ұйымдастырудың ерекшеліктері туралы әдістемелік нұсқау хат.

4. Ы. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясының тәрбие жұмысын ұйымдастыру жөніндегі әдістемелік материалдары.

Резюме

В статье рассматриваются значение ценностно-ориентированного воспитания в современных условиях образования и сотрудничество школы и семьи в формировании личности ребенка. На основе основных принципов единой программы воспитания «Адал азамат» анализируется общая ответственность педагога и родителей за формирование у учащихся национальных и общечеловеческих ценностей. Особое внимание уделяется взаимодействию в системе «школа – ребенок – родитель», повышению педагогической культуры родителей, а также созданию благоприятной среды для социального и личностного развития ребенка. Кроме того, рассматривается деятельность Центров педагогической поддержки родителей при организациях образования и практические направления развития партнерства между семьей и школой.

Ключевые слова: *ценность, воспитание, «Адал азамат», семья, школа, родители, национальные ценности, сотрудничество, ответственность, педагогическая поддержка, личностное развитие.*

Summary

The article examines the importance of values-based education in the contemporary educational environment and the role of school–family cooperation in shaping a child's personality. Based on the key principles of the unified educational program Adal Azamat*, the article analyzes the shared responsibility of teachers and parents for fostering national and universal human values in students. Particular attention is paid to interaction within the "school–child–parent" partnership, enhancing parents' pedagogical competence, and creating a supportive environment for children's social and personal development. The article also considers the activities of Parent Pedagogical Support Centers in educational institutions and practical approaches to strengthening partnerships between families and schools.*

Keywords: *values, education,* Adal Azamat*, family, school, parents, national values, cooperation, responsibility, pedagogical support, personal development.*

ҒЫЛЫМИ ЗЕРТТЕУЛЕР

ӘОЖ 159.9:004.738.5

ЖАСӨСПІРІМДЕРДІҢ КОМПЬЮТЕРЛІК ТӘУЕЛДІЛІККЕ БЕЙІМДІЛІГІНІҢ ЖАС ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ: ЭМПИРИКАЛЫҚ ЗЕРТТЕУ

Есімбек Сабрина
7М03102-Психология білім бағдарламасының 2-курс магистранты
Ғылыми жетекшісі: **Еркінбекова Мейірім Анарбековна**
психология ғылымдарының кандидаты, қауымдастырылған профессор, «Q University», Алматы қаласы

Аңдатпа. *Мақалада жасөспірімдердің компьютерлік тәуелділікке бейімділігінің жас ерекшеліктеріне байланысты өзгеру мәселесі қарастырылады. Цифрлық технологиялардың жасөспірімдердің күнделікті өміріндегі рөлінің артуы жағдайында компьютерді шамадан тыс пайдаланудың психологиялық салдарын зерттеу ерекше өзектілікке ие. Зерттеудің мақсаты – 11–17 жас аралығындағы жасөспірімдердің компьютерлік тәуелділікке бейімділік деңгейлерін анықтау және әртүрлі жас топтарындағы көрсеткіштерді салыстыру. Эмпирикалық зерттеуге 90 жасөспірім қатысты. Респонденттер жас ерекшеліктеріне сәйкес үш топқа бөлінді: 11–12 жас, 13–14 жас және 15–17 жас. Алынған нәтижелер жасөспірімдер арасында компьютерлік тәуелділіктің алдын алу жұмыстарын жас ерекшеліктерін ескере отырып ұйымдастыру қажеттігін көрсетеді.*

Түйін сөздер: *жасөспірім, компьютерлік тәуелділік, цифрлық орта, тәуелді мінез-құлық, жас ерекшелігі, психологиялық диагностика, интернет, аддиктивті мінез-құлық.*

Кіріспе

Қазіргі қоғамдағы цифрландыру үдерісі балалар мен жасөспірімдердің өмір салтына елеулі өзгерістер енгізді. Компьютер, смартфон, интернет және цифрлық платформалар оқу, қарым-қатынас, ойын-сауық, ақпарат іздеу және әлеуметтік өзара әрекеттесудің күнделікті құралдарына айналды.

Цифрлық технологиялардың білім беру және әлеуметтік коммуникация тұрғысынан мүмкіндіктері кең болғанымен, оларды шамадан тыс пайдалану бірқатар психологиялық және мінез-құлықтық мәселелердің туындауына ықпал етуі мүмкін. Солардың бірі – компьютерлік тәуелділікке немесе проблемалық компьютер пайдалануға бейімділік.

Жасөспірімдік кезең бұл мәселе тұрғысынан ерекше назар аударуды қажет етеді. Бұл кезең тұлғаның өзіндік санасы, қызығушылықтары, әлеуметтік байланыстары мен мінез-құлықтық стратегиялары белсенді қалыптасатын уақыт болып табылады. Жасөспірімнің бос уақытты ұйымдастыру ерекшелігі, құрдастарымен қарым-қатынасы және эмоционалдық қажеттіліктері оның цифрлық кеңістіктегі белсенділігімен ұштасуы мүмкін.

Сондықтан компьютерлік тәуелділік қаупін тек технологияны пайдалану ұзақтығымен байланыстыру жеткіліксіз. Оны жасөспірімнің жас ерекшеліктері, психологиялық қажеттіліктері және цифрлық әрекеттің оның күнделікті өміріндегі орны тұрғысынан қарастырған жөн.

Осыған байланысты жасөспірімдердің әртүрлі жас кезеңдеріндегі компьютерлік тәуелділікке бейімділік деңгейлерін салыстырмалы түрде зерттеу ғылыми және практикалық маңызға ие.

Зерттеудің мақсаты – 11–17 жас аралығындағы жасөспірімдердің компьютерлік тәуелділікке бейімділігін анықтау және оның жас ерекшеліктеріне байланысты өзгеру сипатын талдау.

Зерттеу болжамы: жасөспірімдердің жасы мен компьютерлік тәуелділікке бейімділігі арасында өзара байланыс бар; жас ұлғайған сайын компьютерлік тәуелділіктің пайда болу немесе даму қаупі жоғарылауы мүмкін.

Зерттеудің әдістері мен ұйымдастырылуы

Эмпирикалық зерттеуге жалпы саны **90 респондент** қатысты. Зерттелушілер жас ерекшеліктеріне байланысты үш топқа бөлінді:

– 11–12 жас – 30 респондент;

– 13–14 жас – 30 респондент;

– 15–17 жас – 30 респондент.

Зерттеу барысында компьютерлік тәуелділікке бейімділікті әртүрлі диагностикалық тәсілдер арқылы бағалау мақсатында екі әдістеме қолданылды.

Бірінші әдістеме – Л.Н. Юрьева және Т.Ю. Больботтың «Компьютерлік тәуелділіктің скринингтік диагностикасы».

Аталған әдістеме компьютерді пайдаланумен байланысты мінез-құлық ерекшеліктерін бағалап, компьютерлік тәуелділіктің қалыптасу қаупін анықтауға бағытталған.

Екінші құрал – Г.В. Лозованың «Тәуелділіктің 13 түріне бейімділікті диагностикалау әдістемесінің» компьютерлік тәуелділікке бейімділікті анықтайтын шкаласы.

Алынған эмпирикалық нәтижелерді салыстыру және болжамды статистикалық тұрғыдан тексеру үшін Пирсонның χ^2 критерийі қолданылды.

Зерттеу нәтижелері

Л.Н. Юрьева мен Т.Ю. Больбот әдістемесі бойынша алынған нәтижелер әр жас тобында компьютерді пайдаланумен байланысты қауіп деңгейлерінің ерекшеленетінін көрсетті.

11–12 жастағы жасөспірімдердің көрсеткіштері

11–12 жастағы 30 респонденттің нәтижелерін талдау барысында 3 жасөспірімде, яғни 10%-ында компьютерлік тәуелділіктің пайда болу қаупі анықталды.

18 респондент, яғни 60%, компьютерге әуестену сатысында болды.

Қалған 9 респондентте, яғни 30%-ында, компьютерлік тәуелділіктің пайда болу қаупі анықталмады.

Осылайша, ерте жасөспірімдік кезеңнің өзінде зерттелгендердің басым бөлігінде компьютерді пайдалануға жоғары қызығушылық байқалады. Дегенмен тікелей тәуелділік қаупі салыстырмалы түрде төмен деңгейде болды.

13–14 жастағы жасөспірімдердің көрсеткіштері

13–14 жастағы топта компьютерлік тәуелділік қаупі бар респонденттердің үлесі артқан.

30 респонденттің 7-еуінде, яғни шамамен 23%-ында, компьютерлік тәуелділіктің пайда болу қаупі анықталған.

18 жасөспірім немесе 60% компьютерге әуестену сатысында болды.

Қалған 5 респондент, яғни шамамен 17%, тәуелділіктің пайда болу қаупін көрсетпеген.

11–12 жастағы топпен салыстырғанда компьютерлік тәуелділік қаупі бар жасөспірімдер үлесі 10%-дан шамамен 23%-ға дейін өскен.

15–17 жастағы жасөспірімдердің көрсеткіштері

Ең жоғары көрсеткіш 15–17 жастағы топтан байқалған.

Бұл топтағы 30 респонденттің **9-ы, яғни 30%-ы**, компьютерлік тәуелділіктің пайда болу қаупін көрсеткен.

18 респондент немесе **60%** компьютерге әуестену сатысында болған.

Тек 3 респондентте, яғни **10%-ында**, компьютерлік тәуелділіктің пайда болу қаупі анықталмаған.

Бірінші әдістеме бойынша зерттеуге қатысушылардың ешқайсысында қалыптасқан компьютерлік тәуелділік анықталмаған. Алайда тәуелділіктің пайда болу қаупі жас ұлғайған сайын жоғарылаған.

1-кесте. Жас топтары бойынша компьютерлік тәуелділік қаупінің таралуы

Жас тобы	Тәуелділік қаупі	Компьютерге әуестену	Қауіп анықталмаған
11–12 жас	10%	60%	30%
13–14 жас	≈23%	60%	≈17%
15–17 жас	30%	60%	10%

Кестеден көрініп тұрғандай, компьютерге әуестену көрсеткіші барлық үш топта **60%** деңгейінде сақталған. Негізгі айырмашылық тәуелділік қаупі мен қауіптің болмауы көрсеткіштерінен байқалады.

11–12 жаста тәуелділік қаупі 10% болса, 15–17 жаста бұл көрсеткіш 30%-ға жеткен. Сонымен қатар қауіп анықталмаған респонденттер үлесі 30%-дан 10%-ға дейін азайған.

Бұл нәтижелер жас ұлғайған сайын компьютерлік тәуелділіктің пайда болу қаупінің арту үрдісі болуы мүмкін екенін көрсетеді.

Нәтижелерді статистикалық талдау

Жас топтары арасындағы айырмашылықтың статистикалық сипатын бағалау мақсатында Пирсонның χ^2 критерийі қолданылды.

Бірінші әдістеме бойынша әр жас тобында алынған балдардың жалпы қосындысы:

11–12 жас тобында – **542 балл**;

13–14 жас тобында – **598 балл**;

15–17 жас тобында – **630 балл**.

Жалпы көрсеткіш **1770 балды** құрады.

Есептеу нәтижесінде:

χ^2эмп = 6,73.

Зерттеу материалында бұл нәтиже 5% маңыздылық деңгейінде нөлдік болжамды қабылдамауға және балама болжамды қабылдауға негіз ретінде қарастырылған.

Демек, бірінші диагностикалық әдістеменің нәтижесі бойынша жас топтарындағы компьютерлік тәуелділік қаупі

көрсеткіштерінің таралуында статистикалық айырмашылық анықталған.

Бұл нәтиже компьютерлік тәуелділіктің қаупі мен жас ерекшеліктері арасындағы байланысты қарастыруға негіз береді.

Екінші әдістеме бойынша зерттеу нәтижелері

Алынған қорытындыны қосымша тексеру үшін Г.В. Лозованың «Тәуелділіктің 13 түріне бейімділікті диагностикалау әдістемесінің» компьютерлік тәуелділік шкаласы пайдаланылды.

11–12 жастағы топта 6 респондентте, яғни **20%-ында**, компьютерлік тәуелділікке бейімділіктің орташа дәрежесі анықталды. Қалған 24 респондент немесе **80%** төмен деңгейді көрсетті.

13–14 жастағы топта 7 респондентте немесе шамамен **23%-ында** орташа деңгей, ал 23 респондентте немесе **77%-ында** төмен деңгей анықталды.

15–17 жастағы топтың нәтижесі біршама өзгеше болды. Бұл топта 2 респондент немесе **7%** жоғары деңгей, 3 респондент немесе **10%** орташа деңгей, ал 25 респондент немесе **83%** төмен деңгей көрсетті.

2-кесте. Компьютерлік тәуелділікке бейімділіктің жас топтары бойынша көрсеткіштері

Жас тобы	Жоғары деңгей	Орташа деңгей	Төмен деңгей
11–12 жас	0%	20%	80%
13–14 жас	0%	≈23%	≈77%
15–17 жас	≈7%	10%	≈83%

Екінші әдістемеде ерекше назар аударатын көрсеткіш – компьютерлік тәуелділікке бейімділіктің **жоғары деңгейі тек 15–17 жастағы топта** кездескен.

Сонымен бірге жас топтарының жинақталған балдары бір-біріне жақын болды:

11–12 жас – **263 балл**;

13–14 жас – **252 балл**;

15–17 жас – **265 балл**.

Жалпы көрсеткіш – **780 балл**.

Пирсон критерийін есептеу нәтижесінде:

χ^2эмп = 0,38.

Осы әдістеме бойынша жас топтары арасында статистикалық мәнді айырмашылық анықталмаған.

Екі диагностикалық әдістеме нәтижелерін салыстырмалы талдау

Зерттеудің маңызды нәтижелерінің бірі – екі диагностикалық әдістеменің бірдей статистикалық қорытынды бермеуі.

Л.Н. Юрьева мен Т.Ю. Больбот әдістемесі бойынша жас топтары арасындағы айырмашылық статистикалық мәнді деп анықталған және компьютерлік тәуелділік қаупінің жас ұлғайған сайын жоғарылау тенденциясы байқалған.

Г.В. Лозовая әдістемесі бойынша, керісінше, статистикалық мәнді жас айырмашылығы анықталмаған.

Бастапқы зерттеу материалында мұндай айырмашылық әдістемелердің көлемі мен бағытталу ерекшеліктерімен түсіндіріледі. Юрьева мен Больботтың компьютерлік тәуелділікке арнайы бағытталған скринингтік әдістемесінде 11 сұрақ қарастырылса, Лозовая әдістемесінің компьютерлік тәуелділікке қатысты бөлігінде 5 сұрақ қолданылған. Сондықтан бастапқы зерттеуде бірінші әдістеменің осы нақты құбылысты диагностикалауда ақпараттық мүмкіндігі жоғарырақ деген қорытынды жасалған.

Дегенмен ғылыми тұрғыдан бұл жағдайды нәтижелерді сақтықпен интерпретациялау қажеттігін көрсететін фактор ретінде де қарастырған жөн. Әртүрлі диагностикалық құралдардың бір құбылысты әртүрлі операцияландыруы қорытындыға ықпал етуі мүмкін.

Сондықтан компьютерлік тәуелділікті зерттеуде бір ғана диагностикалық әдіске сүйенбей, бірнеше әдістемені, бақылауды, сұхбатты және жасөспірімдердің цифрлық құрылғыларды нақты пайдалану ерекшеліктері туралы мәліметтерді кешенді қолдану орынды.

Нәтижелерді талқылау

Зерттеу нәтижелері компьютерлік технологияларға қызығушылықтың барлық жас топтарына тән екенін көрсетеді. Бірінші әдістеме бойынша үш топтың әрқайсысында респонденттердің 60%-ы компьютерге әуестену сатысында болған.

Бұл көрсеткіштің тұрақтылығы назар аудартады. Яғни мәселе тек компьютерді пайдалануға қызығушылықтың бар немесе жоқ болуында емес, осы қызығушылықтың тәуелді мінез-құлық қаупіне қандай жағдайда ауысатынында болуы мүмкін.

11–12 жаста тәуелділік қаупі бар жасөспірімдердің үлесі 10% болса, 13–14 жаста шамамен 23%-ға, ал 15–17 жаста 30%-ға дейін жеткен.

Бұл деректер жоғары жас тобындағы жасөспірімдерге профилактикалық жұмыста ерекше назар аудару қажеттігін көрсетеді.

Сонымен қатар зерттеудің маңызды нәтижесі – **бірінші әдістеме бойынша бірде-бір респондентте қалыптасқан**

компьютерлік тәуелділік анықталмағаны. Сондықтан алынған нәтижелерді «жасөспірімдердің 30%-ы компьютерге тәуелді» деп түсіндіруге болмайды. 30% көрсеткіші 15–17 жастағы топтағы **тәуелділіктің пайда болу қаупін** білдіреді.

Бұл айырмашылық педагогикалық және психологиялық тәжірибе үшін өте маңызды.

Тәуекел тобының анықталуы жасөспірімге диагноз қою емес, алдын алу шараларын ұйымдастыруға негіз болатын бастапқы психологиялық көрсеткіш ретінде қарастырылуы қажет.

Мектеп жағдайындағы профилактикалық жұмыстың негізгі бағыттары

Алынған нәтижелер мектеп психологтары, сынып жетекшілері, пән мұғалімдері және ата-аналар үшін практикалық маңызға ие.

Компьютерлік тәуелділіктің алдын алу жұмысын тек жасөспірімге компьютерді немесе смартфонды пайдалануға тыйым салумен шектеу тиімсіз. Профилактика кешенді сипатта ұйымдастырылғаны жөн.

Бірінші бағыт – **цифрлық мінез-құлық туралы психологиялық-педагогикалық ағарту**. Оқушылар цифрлық технологияларды қауіпсіз және саналы пайдалану принциптерімен таныстырылуы қажет.

Екінші бағыт – **өзін-өзі бақылау дағдыларын дамыту**. Жасөспірім өзінің цифрлық құрылғыларға қанша уақыт жұмсайтынын және бұл әрекеттің ұйқысына, оқуына, қарым-қатынасына және күн тәртібіне қалай әсер ететінін талдай білуі маңызды.

Үшінші бағыт – **балама белсенділікті дамыту**. Спорт, шығармашылық, кітап оқу, еріктілік, мектептік жобалар және құрдастарымен тікелей қарым-қатынас жасөспірімнің бос уақыт құрылымын әртараптандыруға мүмкіндік береді.

Төртінші бағыт – **ата-аналармен жұмыс**. Отбасындағы цифрлық құрылғыларды пайдалану мәдениеті жасөспірімнің мінез-құлқына ықпал етуі мүмкін. Сондықтан талап тек балаға қойылмай, отбасылық цифрлық мәдениетті қалыптастыруға бағытталғаны жөн.

Бесінші бағыт – **тәуекел тобындағы оқушыларды ерте анықтау**. Скринингтік диагностика профилактикалық жұмыстың бастапқы құралы ретінде пайдаланылуы мүмкін. Алайда оның нәтижесі клиникалық диагноз ретінде қарастырылмауы тиіс.

Зерттеудің шектеулері

Алынған нәтижелерді түсіндіру кезінде зерттеудің бірқатар шектеулерін ескеру қажет.

Біріншіден, зерттеу 90 респонденттің нәтижесіне негізделген. Сондықтан нәтижелерді барлық жасөспірімдер популяциясына тікелей жалпылау қосымша зерттеулерді қажет етеді.

Екіншіден, екі әдістеменің статистикалық нәтижелері бір-бірімен толық сәйкес келмеген. Бұл қолданылған диагностикалық құралдардың мазмұны мен сезімталдығының айырмашылығына байланысты болуы ықтимал.

Үшіншіден, зерттеу материалында жасөспірімдердің жынысы, компьютерді пайдалану мақсаты, экран алдында өткізетін нақты уақыты және отбасылық факторлар бойынша бөлек талдау берілмеген.

Сондықтан болашақ зерттеулерде осы факторларды ескеру компьютерлік тәуелділік қаупінің психологиялық механизмдерін тереңірек түсінуге мүмкіндік береді.

Қорытынды

Жүргізілген эмпирикалық зерттеу 11–17 жастағы жасөспірімдердің компьютерлік тәуелділікке бейімділігін жас ерекшеліктері тұрғысынан салыстыруға мүмкіндік берді.

Л.Н. Юрьева мен Т.Ю. Больботтың скринингтік диагностикасы бойынша компьютерлік тәуелділіктің пайда болу қаупі 11–12 жастағы жасөспірімдерде 10%, 13–14 жаста шамамен 23%, ал 15–17 жаста 30% болды. Сонымен бірге барлық үш топта респонденттердің 60%-ы компьютерге әуестену сатысында болды.

Бірінші әдістеме бойынша қалыптасқан компьютерлік тәуелділік зерттеуге қатысушылардың ешқайсысында анықталған жоқ.

Статистикалық талдау барысында бірінші әдістеме бойынша χ^2эмп=6,73 көрсеткіші алынып, бастапқы зерттеуде жас топтары арасындағы айырмашылық 5% маңыздылық деңгейінде мәнді деп қабылданған.

Г.В. Лозовая әдістемесі бойынша алынған нәтижелерде 15–17 жастағы топта ғана респонденттердің 7%-ында компьютерлік тәуелділікке бейімділіктің жоғары деңгейі анықталды. Алайда аталған әдістеме бойынша χ^2эмп=0,38 болып, жас топтары арасындағы айырмашылық статистикалық мәнді деп танылмаған.

Осылайша екі диагностикалық құралдың нәтижелері толық сәйкес келмейді. Соған қарамастан бірінші скринингтік әдістеме нәтижелері жас ұлғайған сайын компьютерлік тәуелділіктің пайда болу қаупінің өсу тенденциясын көрсетеді.

Алынған деректер жасөспірімдердің цифрлық мінез-құлқын ерте кезеңнен бақылау, мектеп жағдайында профилактикалық бағдарламалар жүргізу және жоғары жас тобындағы жасөспірімдерге ерекше назар аудару қажеттігін көрсетеді.

Компьютерлік тәуелділіктің алдын алу жасөспірімнің цифрлық құрылғыларды пайдалануын қарапайым шектеуге емес, саналы цифрлық мінез-құлықты, өзін-өзі бақылауды, әлеуметтік белсенділікті және цифрлық және офлайн әрекеттер арасындағы теңгерімді қалыптастыруға бағытталуы тиіс.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Юрьева Л.Н., Больбот Т.Ю. Компьютерная зависимость: формирование, диагностика, коррекция и профилактика. – Днепропетровск: Пороги, 2006.

2. Лозовая Г.В. Методика диагностики склонности к различным зависимостям // Психологическая диагностика аддиктивного поведения: методические материалы.

3. Young K.S. Internet Addiction: The Emergence of a New Clinical Disorder // CyberPsychology & Behavior. – 1998. – Vol. 1. – №3. – P. 237–244.

4. Griffiths M. A “Components” Model of Addiction within a Biopsychosocial Framework // Journal of Substance Use. – 2005. – Vol. 10. – №4. – P. 191–197.

5. Войскунский А.Е. Психология и Интернет. – М.: Акрополь, 2010.

6. Егоров А.Ю. Нехимические зависимости. – СПб.: Речь, 2007.

7. Менделевич В.Д. Психология девиантного поведения. – СПб.: Речь, 2005.

8. Солдатова Г.У., Рассказова Е.И. Психологические модели цифровой компетентности российских подростков и родителей // Национальный психологический журнал. – 2014. – №2 (14). – С. 27–35.

Резюме

В статье рассматривается проблема возрастных особенностей склонности подростков к компьютерной зависимости. В условиях возрастающей роли цифровых технологий в повседневной жизни подростков особую актуальность приобретает изучение психологических последствий чрезмерного использования компьютера. Цель исследования – определить уровень склонности к компьютерной зависимости у подростков 11–17 лет и провести сравнительный анализ показателей в различных возрастных группах. В эмпирическом исследовании приняли участие 90 подростков, разделенных на три возрастные группы: 11–12 лет, 13–14 лет и 15–17 лет. Каждая группа включала 30 респондентов. В качестве диагностического

инструментария использовались методика Л.Н. Юрьевой и Т.Ю. Больбот «Скрининговая диагностика компьютерной зависимости» и шкала склонности к компьютерной зависимости из «Методики диагностики склонности к 13 видам зависимостей» Г.В. Лозовой. Для статистической обработки результатов применялся критерий χ^2 Пирсона. Результаты первой методики показали тенденцию увеличения риска возникновения компьютерной зависимости с возрастом: в группе 11–12 лет риск выявлен у 10% респондентов, в группе 13–14 лет – примерно у 23%, а среди подростков 15–17 лет – у 30%. Полученные результаты актуализируют необходимость возрастно-ориентированной профилактики проблемного использования цифровых технологий подростками.

Ключевые слова: *подросток, компьютерная зависимость, цифровая среда, зависимое поведение, возрастные особенности, психологическая диагностика, интернет, аддиктивное поведение.*

Summary

The article examines age-related differences in adolescents' susceptibility to computer addiction. With digital technologies playing an increasingly significant role in adolescents' everyday lives, the psychological consequences of excessive computer use have become an important area of research. The aim of the study was to identify the level of susceptibility to computer addiction among adolescents aged 11–17 and to compare the results across different age groups. The empirical study involved 90 adolescents divided into three age groups: 11–12, 13–14, and 15–17 years, with 30 respondents in each group. The diagnostic instruments included the Screening Diagnosis of Computer Addiction developed by L.N. Yuryeva and T.Yu. Bolbot and the computer-addiction subscale of G.V. Lozovaya's Method for Diagnosing Susceptibility to 13 Types of Addiction. Pearson's chi-square criterion was used for statistical analysis. According to the first diagnostic method, the risk of developing computer addiction tended to increase with age: 10% of respondents aged 11–12 demonstrated a risk of computer addiction, compared with approximately 23% among those aged 13–14 and 30% among adolescents aged 15–17. The findings highlight the importance of developing age-sensitive approaches to preventing problematic computer and digital technology use among adolescents.

Keywords: *adolescent, computer addiction, digital environment, addictive behaviour, age differences, psychological assessment, Internet, problematic computer use.*

БІЛІМ БЕРУДЕГІ ИННОВАЦИЯЛАР

ОӘК: 37.013:004

ЦИФРЛАНДЫРУ ЖАҒДАЙЫНДА МҰҒАЛІМДЕР МЕН ОҚУШЫЛАРДЫҢ АҚПАРАТТЫҚ ҚҰЗІРЕТТІЛІГІНІҢ МАҢЫЗЫ

Утеулиев Жума Тапенович
«7М01101-Педагогика және психология» ББББ 2-курс магистранты
Х.Досмұхамедов атындағы Атырау университеті,
Атырау қаласының білім бөліміне қарасты «№13 Д.Байбосынов атындағы мектеп-гимназиясы» коммуналдық мемлекеттік мекемесінің тарих, құқық пәні мұғалімі
Гулбарам Олжагалиевна Мугауина
ғылыми жетекші, PHD, қауымдастырылған профессор
Х.Досмұхамедов атындағы Атырау университеті, Атырау қаласы, Қазақстан

Аңдатпа. *Бұл мақалада цифрлық технологиялардың білім беру үдерісін жетілдірудегі мүмкіндіктері мен тиімділігі қарастырылады. Цифрлық құралдардың білім алуға қолжетімділікті арттыруға, оқу үдерісін ұйымдастыруға және педагог пен білім алушының цифрлық құзыреттілігін дамытуға ықпалы сипатталады. Сонымен қатар цифрлық технологияларды шамадан тыс және мақсатсыз қолданудың жас ұрпақтың танымдық, әлеуметтік және тұлғалық дамуына, сондай-ақ педагогтердің кәсіби қызметіне ықтимал кері әсерлері сыни тұрғыдан талданады. Цифрлық білім беру ортасында технологиялық мүмкіндіктер мен дәстүрлі педагогикалық тәсілдердің арасындағы тепе-теңдікті сақтаудың маңыздылығы негізделеді.*

Тірек сөздер: *цифрлық құзыреттілік, цифрлық технологиялар, білім беру, жаһандық бәсекелестік, әлем азаматы, дағды, цифрлық платформа.*

Цифрлық оқыту заманауи білім беруде маңызды қосымша құрал болуы мүмкін, бірақ оны тиімді басқара білу қажет. Бұдан басқа, цифрлық ортаның кеңінен таралғанын ескере отырып, білім берудің дәстүрлі және аналогті әдіс тәсілдеріне жүгінудің

ақиқатында цифрлық нормаларды бұзып, жас санаға кері әсер ететін мысалдары көп. Білім беру жүйесінде цифрлық оқытуға деген қарым қатынасымызды сыни тұрғыдан қарастыратын уақыт келді. Соңғы 8-10 жыл аралығында өз уақытын экран немесе монитор алдында өткізудің деңгейі жастардың арасында қарқынды өскенін байқауға болады. Десек те, бұл мәселеге немқұрайдылықпен қаруға да болмайды [1].

Сыныптарда да мұғалімдер арасында да цифрлық оқытуға деген қарым қатынасымызды сыни тұрғыдан қарастыратын уақыт келді. Кейбір зерттеулер технологиялық дамыған қоғамда жасөспірімдердің орташа есеппен пассивті ойын сауық медиаға күніне 9 сағат жұмсаса, 8-12 жасар балалар бұған 6 сағат құртатынын көрсетті. Цифрлық орта жиі жиі бастауыш сынып оқушыларының ділдік кеңістігінде үстемдік етуге ұмтылуда Америкада 6 жасар балалардың 56%-да смартфон бар. Соңғы жылдарда халықаралық сыныптарда онлайн оқытудың қатынасын арттыру үрдісі байқалып келеді. Бұған басты себеп қазіргі заманның балалары онлайн дәуірінде цифрлық ресурстарды өңдеумен толықтай таныс болуы керек немесе олар динамикалық цифрлық қондырғыларда жылдам үйренеді деген идеялар. Ең бастысы, біз енді оқушылардың онлайн өмірінің шынайылығына айналған цифрлық ресурстарды жасаудан да, ендіруден де кетіп қала алмаймыз. Кейбір зерттеулер оқу технологиялары мен онлайн оқытудың өте жоғары деңгейін пайдаланатын мектептерде оқушылар экрандық контентке үңіліп, өз күндерінің 15 сағатын онлайн жұмсайтынын дәлелдеді.

Басқа да шешетін маңызды мәселе бар ол цифрлық ресурстарды жасау. ЭЫДҰның жылғы есебінде былай делінген: «...ақпараттық және коммуникациялық технологияларға көп инвестиция құйған елдердің өзіне оқушылар қабілетін бағалаудың халықаралық бағдарламасының оқу, математика және ғылым бойынша нәтижелерінде айтарлықтай жақсару байқалмаған» [2].

Соңғы уақытта цифрлық технологиялар білім беру саласындағы негізгі оқиғалар өрбитін желіге айналды. Цифрлық қоғамда өмір сүретін адамның жетістігі айтарлықтай дәрежеде оның құзіреттілігімен анықталады. Осыған байланысты цифрлық және технологиялық ортада адамның мәселелерді шешу қабілетін бағалау, сондай ақ адамға осындай негізгі міндеттерді өз бетінше орындауға мүмкіндік беретін базалық дағдылардың жиынтығы ретінде цифрлық сауаттылықтың даму деңгейі өзекті болып табылады. Цифрлық сауаттылықты өлшеу қажеттілігі 2020 жыл сайын артып келеді, әсіресе жыл оны өлшеу

қажеттілігінің еселене түскенін айқын көрсетті, өйткені коронавирус пандемиясы әлемдегі көптеген оқу орындарын пандемиясы технологияны қолдана отырып алыстан оқыту туралы ойлануға мәжбүр етті [3] .

Қазіргі кезде әлем дамудың жаңа кезеңіне аяқ басты. Ендігі кезекте қоғамдық өмірдің барлық саласы да, тіпті жеке адамдар да, цифрлық технологияларға тәуелділігі артып келеді. Күнделікті өмірде интернет, ұялы телефон, вацап, инстаграм, әр түрлі электронды ақпараттық желілері көмегінсіз іс бітіру мүмкін болмай қалды. Халықтың компьютерлік сауаттылық деңгейі де артып келеді. Сондықтан әлемдегі озық ойлы ортадағы мамандар цифрлық технологияларды дамытудың тиімді жолдарын қарастырып, оның азамдзаттың ортақ игілігі үшін қызмет ету жолдарын кеңейте түсуге ұмтылып отыр. Қазірдің өзінде бұрынғыдан да басқа кезеңде өмір сүріп жатқанымызды, цифрлық технологияларға деген сұраныс артқанын мойындауымыз керек. сондықтан бүгінгі кезеңді цифрлық технологиялар заманы, сандық революция кезеңі деп атауға болады. Бұдан былай әлемдік байланыстар артып, адамзаттың өмір сүруі ақпараттық технологияларды қолданумен байланыста дамып, цифрлық технологиялардың қажеттілігі арта түсетін болады. Бүкіл әлем назар аударып, жұмыла кірісіп, өз елдерін алдыңғы қатарға жеткізу үшін дамыған елдер цифрлық технологияларды дамытудың тиімді жолдарын іздеп, цифрлық даму арналарын кеңейте түсіп отыр. Осы бағыттағы жұмыстарды зерделеп, отанымыздың жаңа дәуірде әлемдік талаптардан кейін қалып қоймай, цифрлық технологиялардың ұлы көшінің басында жүруімізді біздің еліміз де дер кезінде қолға алды. Бүгінгі таңда техника қарыштап дамыған тұста барлық саланы цифрлық жүйеге көшіру уақыт талабына айналып отыр. Цифрлық технология біздің өмірімізді өзгертіп, жұмысымызды жеңілдететін қуатты күш болып отыр. Осыны ескерген мемлекет басшысы 2017 жылғы 31 қаңтардағы «Қазақстанның үшінші жаңғыруы: жаһандық бәсекеге қабілеттілік» атты Қазақстаны халқына жолдауында: «Біз цифрлық технологияны қолдану арқылы құрылатын жаңа индустрияларды өркендетуге тиіспіз [4]. Президентіміз Қ.Тоқаев өз жолдауында «цифрландыру әлем экономикасының төрттен бірін құрайтын болады, бүгінгі күні цифрлық технологиялар жаһандық экономикалық дамудың негізгі факторларының біріне айналып отыр». Бұл маңызды кешенді міндет. Елде онлайн сауда, мобильді банкинг, цифрлық қызмет көрсету секілді денсаулық сақтау, білім беру ісінде қолданылатын және басқа да перспективалы салаларды дамыту

керек. Бұл индустриялар қазірдің өзінде дамыған елдердің экономикалардың құрылымын өзгертіп, дәстүрлі салаларға жаңа сапа дарытты. Осыған орай, Үкіметке Цифрлық Қазақстан» бағдарламасын әзірлеуді және қабылдауды тапсырамын», деген болатын...Содан бері, қазір еліміз цифрлық қоғам құру жолына қадам баса отырып, қоғамдық өміріміздің барлық саласына цифрлық жүйені енгізе бастады. Сондықтан қазіргі мектептердегі ....негізгі бағыттарының бірі цифрлық технологияны дамытып, жастарға қажет ақпаратты қолжетімді ету болып саналады.

Цифрлық технология дамуы елдің тұрмыс жағдайының артуына да жағдай туғызады. Күнделікті жағдайдағы жұмыстардың көбі цифрлық технологияға ауыстырылуы адамның артық қимылын азайтып, оның тұрмысын жеңілдете түседі. Қарапайым түсіндірсем, күнделікті өміріміздегі бір бірімізбен хабарласу, түрлі кезекте тұру, мәліметтер алмасу, сауда жасау, құжаттарды тіркеу, жол қызметін реттеу, тапсырыстар беру, оқу білім алу, т.б. жұмыстар цифрлық технологиялар көмегімен сапалы әрі тез атқарылады. Цифрлық экономика дамыған сайын, адамдар да оған бейімделіп, тіпті күнделікті оқуда, қаржы байланыстары да жаңа сипат алып, адамдардың қолма қол ақшасыз төлем жасауға да жылдам үйрене бастайды [5].

Біз мектеп оқушылары мен мұғалімдеріне цифрлық технологиялардың артықшылықтарын дұрыс түсіндіре білуіміз керек. Сонда ғана оқушы мен мұғалімнің бұл саланың болашағын сезініп, мектепте осы бағытта білімін шыңдауға бейімделуі тиіс. Егер цифрлық технологияларға қызықтыра алсақ, оқушы мен мұғалімді көптеген пәндерді терең меңгеріп, оқуға ынтасы арта түсер еді. Соның ішінде, гуманитарлық пәндердің цифрлық технологияларға сұранып тұрғанын ескеру керек. Мен тарих пәнінің тренері ретінде цифрлық технологиялар мүмкіншілігін барынша өз жұмысыма енгізуге талаптанып келемін. Білім беру саласындағы негізгі құзырлықтар арасынан зерттеушілер, ақпараттық құзырлықты өздігінен ізденісептіліктерінің құрылу жүйесі іспетті көрсетіп, оның қажетті ақпараттарды сараптап, сұрыптауға, оларды жүйелестіруге, түрлендіріп қайта жасауға, табыстауға дағдылануына байланысты болатындығымен ерекшеленеді. Ақпараттық құзіреттілік қазіргі мұғалімдер мен оқушылардың маңызды құрамдас бөлігі. Ақпараттық құзіреттілік көптеген элементтерді қамтиды, компьютерлік технологияны, оқу материалдарының электрондық нұсқаларын, оқу бағдарламаларын кеңінен қолдануды қамтиды [5]. Цифрландыру

мәселелері бойынша ғылыми жарияланымдарды, мұғалімдер мен оқушылардың ақпараттық ресурстарды пайдалануға дайындығын дайындығын дамыту факторларын қорытындылай және талдай отырып, ақпараттық құзіреттілігін дамыту факторларының келесі негізгі топтарын бөліп көрсетуге болады. 1.Кәсіби(аранйы) топқа: өзін өзі жүзеге асыру, ынталандыру. 2.Әлеуметтік топқа: ғылыми әдістемелік жұмысы, интернеттің коммуникациялық құралдары арқылы тәжірибе алмасу. 3. Жеке жеке топқа: компьютерлік сауаттылық, библиографиялық сауаттылық. 4.Ұйымдастыру тобына: компьютерлік базаның болуы, компьютердің болуы, интернетке еркін қол жетімділіктің болуы. Осы факторлардан көрініп тұрғандай, ақпараттық құзіреттілікті дамыту оңай емес. Соларға сүйене отырып, біз бірқатар міндеттерді ұсына аламыз және тұжырымдай аламыз, олардың шешімі мұғалімдер мен оқушылардың арасында қалыптасқан құзіреттіліктің кепілі болады. 1. Мұғалімдер мен оқушылардың бұрыннан бар дағдыларды бекіту және толықтыру; 2. Мұғалімдер мен оқушылардың және т.б. бағдарлмада жұмыс істеп көру; 3. Мұғалімдер мен оқушылардың интернет желісін пайдалану кезіндегі негізгі іс әрекеттерге үйрету, бұрыннан бар дағдыларды бекіту және толықтыру; 4.Материалдарды іздеу қабілетін қалыптастыру; 5.Көптеген АКТ технологияларын игеру және қолдану;

Н.Баловсяк ақпараттық құзіреттілікті оның үш компонентінің жиынтығы ретінде ұсынады. 1)ақпаратпен қандай түрлер мен нысандарда тиімді жұмыс істеу қабілетімен сипатталатын ақпараттық компонент; 2)компьютерлік компонент қазіргі заманғы компьютерлік техникамен және бағдарламалық қамтамасыз етумен жұмыс істеу дағдылары мен дағдыларымен айқындалады; 3)ақпараттық ресурстармен жұмыс істеу және әртүрлі міндеттерді шешу үшін АКТ құралдарын пайдалану қабілетін айқындайтын іс жүргізу қызмет компоненті [6].

Алдымен цифрлық технологияны тарих пәні бойынша өткізілетін сабақтарда қолдану жолдарын таба білу керек. Күнделікті сабақта берілетін тапсырмаларды орындату жолында әріптестерімнің электронды оқулықтарын интернеттен тауып алып, оларды сабақ тақырыбына бейімдеп пайдаланамын. Оқушылардың түрлі тест тапсырмаларын, жаттығуларды, сұрақ жауаптарды орындауы цифрлық технологияның көмегімен тез атқарылады [7]. Сонымен бірге ата аналармен байланыс жасау түрін орындалуда да осы цифрлық технологияның көмегімен жүгінсек, кейбір жұмыстарды тез орындауға болатынына көз жеткіздім. Пән мұғалімдерімен курстан кейінгі қолдау кезеңінде

түрлі тақырыпта ой бөлісу үшін электронды хат жіберіп, өзара тақылау жасадым. Бұл курста группамда оқыған тарихшы әріптестеріммен зумда басқосуды міндетті түрде оффлайн уақыт тауып мектептте, Өрлеуге келу қиындығынан құтқарады екен.

Цифрлық технология туралы оқушылармен мұғалімдердің танымын кеңейте түсу мақсатында интернет, ұялы телефон, компьютер, т.б. туралы, олардың қоғамдағы қажеттілігі туралы шебер сынып сағаттарын өткіздім. Сонымен бірге осы интернет, ұялы телефонның пайдасы мен зияны туралы да пікір сайыс өткізу арқылы цифрлық технология туралы толық ой қалыптастыруға, оқушылар мен мұғалімдердің тапқырлық, ізденімпаздық қасиеттерін де дамытуға назар аударып отырамын. Цифрлық технология, интернет, ұялы телефонның пайдасы мен зияны туралы оқушылар мен мұғалімдердің арасында дебат арқылы олардың осы саладағы өз мүмкіндіктерін өз орнымен пайдалана білуіне жол көрсетемін.

Әдебиеттер тізімі:

1.К.Макнаб «Цифрлық алаңдату:назар үшін және оқытудың келешегі үшін күрес» мақаласы, «Педагогикалық диалог» журналының 81 беті, №1-2021ж

2. К.Макнаб «Цифрлық алаңдату:назар үшін және оқытудың келешегі үшін күрес» мақаласы, 81 бет, №1(35)-2021ж

3.Ф.И.Давидович «Цифрлық ссуаттылық:маңызы неде және онықалай өлшеуге болады?» мақаласы, «Педагогикалық диалог» журналының 34-35 беттері, №1(39)-2022ж

4.Н.Аққайнанова «Мектепте білім беруді цифрлық трансформациялау.» мақаласы, «Қазақстан мектебі» журналының 10-12 беттері, №10-2022ж

5.А.Нуртлеуова «Ақпараттық құзіреттіліктің маңызы» мақаласы, «Қазақстан мектебі» журналының 13-15 беттері, №3-2023ж

6. Жақсыбаева А.Ж. «Болашақ педагог психологтардың кәсіби және тұлғалық қасиеттерін қалыптастыру»\Молодой учитель.-2014. №1-12. С.55-57.

7. А.Нуртлеуова «Ақпараттық құзіреттіліктің маңызы» мақаласы, «Қазақстан мектебі» журналының 14 беті, №3-2023ж.

Резюме

В статье рассматриваются возможности и эффективность использования цифровых технологий в совершенствовании образовательного процесса. Раскрывается влияние цифровых инструментов на повышение доступности образования, организацию учебного процесса и развитие цифровой компетентности педагогов и обучающихся. Вместе с тем

критически анализируются возможные негативные последствия чрезмерного и нецелесообразного использования цифровых технологий для когнитивного, социального и личностного развития молодого поколения, а также профессиональной деятельности педагогов. Обосновывается необходимость сохранения баланса между технологическими возможностями и традиционными педагогическими подходами в цифровой образовательной среде.

Ключевые слова: *цифровая компетентность, цифровые технологии, образование, глобальная конкуренция, гражданин мира, навыки, цифровая платформа.*

Summary

This article examines the potential and effectiveness of digital technologies in improving the educational process. It discusses the role of digital tools in increasing access to education, facilitating the organization of learning, and developing the digital competence of both teachers and learners. At the same time, the article critically analyzes the potential negative effects of excessive and inappropriate use of digital technologies on the cognitive, social, and personal development of the younger generation, as well as on teachers' professional activities. Particular attention is given to the importance of maintaining a balance between technological opportunities and traditional pedagogical approaches in the digital educational environment.

Keywords: *digital competence, digital technologies, education, global competition, global citizenship, skills, digital platforms.*

ӘОЖ 372.851:004.8

МАТЕМАТИКАНЫ ОҚЫТУДА ЖАСАНДЫ ИНТЕЛЛЕКТ ҚҰРАЛДАРЫН ҚОЛДАНУ: МҮМКІНДІКТЕРІ МЕН ТИІМДІЛІГІ

Құттыбай Балайым Айдосқызы
Математика - 24А (4 топ) білім беру бағдарламасы студенті,
Астана Халықаралық Университеті,
Ғылыми жетекші: **Анияров Альмир Аскарович,** физика-математика ғылымдарының кандидаты, қауымдастырылған профессор

Аңдатпа. *Мақалада қазіргі білім беру жағдайында математиканы оқытуда жасанды интеллект құралдарын қолданудың мүмкіндіктері мен ерекшеліктері қарастырылады. Цифрлық технологиялардың қарқынды дамуы математикалық білім беру үдерісіне жаңа талаптар қойып, білім алушылардың оқу материалын меңгеру, есептерді шешу және өздігінен білім алу тәсілдерін өзгертуде. Жасанды интеллект негізіндегі құралдарды математикалық есептерді шешуде, күрделі*

ұғымдарды түсіндіруде, функцияларды зерттеуде, графиктерді талдауда және білім алушыға жедел кері байланыс беруде қолданудың тиімді жақтары сипатталады. Сонымен қатар жасанды интеллектіні пайдаланудың ықтимал тәуекелдері, соның ішінде дайын жауапқа тәуелділік, математикалық ойлау белсенділігінің төмендеуі және алынған ақпараттың дұрыстығын тексеру қажеттілігі талданады. Практикалық мысалдар арқылы жасанды интеллектіні есептің дайын шешімін алуға емес, шешу жолдарын салыстыруға, қателерді анықтауға және математикалық білімді тереңдетуге бағытталған көмекші құрал ретінде пайдалану ұсынылады.

Түйін сөздер: *математика, математиканы оқыту, жасанды интеллект, цифрлық технологиялар, математикалық есеп, логикалық ойлау, алгоритмдік ойлау, цифрлық құзыреттілік, білім беру.*

Кіріспе

Қазіргі қоғамдағы цифрландыру үдерісі білім беру жүйесінің мазмұнына ғана емес, оқыту әдістеріне де елеулі өзгерістер енгізуде. Соңғы жылдары жасанды интеллект технологияларының қарқынды дамуы білім алушыларға ақпаратты іздеу, өңдеу, талдау және оқу тапсырмаларын орындаудың жаңа мүмкіндіктерін ұсынды. Бұл өзгерістер математикалық білім беру саласына да тікелей әсер етуде.

Математика – білім алушыдан жүйелі ойлауды, дәлелдеуді, талдауды, салыстыруды және белгілі бір алгоритм негізінде шешім қабылдауды талап ететін ғылым. Математикалық есепті дұрыс шешу үшін тек формуланы білу жеткіліксіз. Білім алушы есептің шартын түсініп, берілген және белгісіз шамалардың арасындағы байланысты анықтап, тиісті әдісті таңдап, шешу жолын негіздей білуі қажет.

Жасанды интеллект құралдары осы үдерістің бірқатар кезеңдерін жеңілдете алады. Мысалы, білім алушы түсінбеген математикалық ұғымды қарапайым тілмен түсіндіруді, есепті бірнеше тәсілмен шешуді, шешімдегі қатені анықтауды немесе белгілі бір формуланың қолданылу ерекшелігін түсіндіруді сұрай алады.

Қазақстандық жоғары білім беру жағдайында жүргізілген 2026 жылғы зерттеуде 154 студенттің жасанды интеллект чат-боттарын жоғары математиканы меңгеру кезінде пайдалану тәжірибесі қарастырылған. Зерттеуде студенттердің 44%-ы оларды туынды мен интегралдарды есептеуге, 28%-ы функция графиктерін құруға қолданған. Респонденттердің 45%-ы күрделі

тақырыптарды түсіндіруді ЖИ құралдарының маңызды артықшылығы ретінде көрсеткен. Сонымен қатар 42%-ы жауаптардың дәлдігіне қатысты мәселелерді атап өткен.

Бұл мәліметтер жасанды интеллектіні математикалық білім беруде қолданудың мүмкіндігі жоғары болғанымен, оның жауабын сыни тұрғыдан бағалау қажеттігін көрсетеді.

Осыған байланысты мақаланың **мақсаты** – математиканы оқытуда жасанды интеллект құралдарын қолданудың негізгі мүмкіндіктерін анықтау, практикалық мысалдар арқылы олардың математикалық есептерді шешудегі рөлін көрсету және тиімді қолданудың негізгі шарттарын сипаттау.

Негізгі бөлім

1. Жасанды интеллект және математикалық білім беру

Жасанды интеллект – адамның ойлау әрекеттеріне тән кейбір міндеттерді компьютерлік жүйелер арқылы орындауға мүмкіндік беретін технологиялар жиынтығы. Қазіргі жасанды интеллект жүйелері мәтінді талдау, сұрақтарға жауап беру, есептерді шешу, ақпаратты жүйелеу және белгілі бір мәселені кезең-кезеңімен түсіндіру сияқты мүмкіндіктерге ие.

Математиканы оқыту тұрғысынан жасанды интеллектінің маңызды ерекшеліктерінің бірі – білім алушының сұрағына жедел жауап беру мүмкіндігі. Дәстүрлі оқыту барысында студент белгілі бір есепті түсінбеген жағдайда оқытушының түсіндіруін күтеді немесе оқулықтан ұқсас есеп іздейді. Ал ЖИ құралдары арқылы ол есептің шешу алгоритмін бірден сұрап, түсініксіз кезеңін қайта түсіндіруді талап ете алады.

Мысалы, білім алушы: *«Квадрат теңдеудің дискриминант арқылы шешілу жолын қарапайым тілмен түсіндір»* немесе: *«Осы есепті екі түрлі әдіспен шешіп, олардың айырмашылығын түсіндір»* деген тапсырма бере алады.

Бұл жерде жасанды интеллект білім алушының орнына ойлайтын құрал емес, керісінше математикалық әрекетті ұйымдастыруға көмектесетін қосымша ресурс ретінде қарастырылуы тиіс.

2023–2025 жылдары жарияланған 22 эмпирикалық зерттеуді және 5232 қатысушыны қамтыған метаталдау генеративті ЖИ қолданудың математиканы меңгеру нәтижелеріне жалпы алғанда оң әсер етуі мүмкін екенін көрсеткен. Алайда зерттеушілер нәтиже ЖИ-дің оқу үдерісіне қалай енгізілгеніне, математикалық мазмұнға және басқа да жағдайларға тәуелді екенін атап көрсетеді.

2. Математиканы оқытуда ЖИ қолданудың негізгі мүмкіндіктері

Математикалық білім беруде жасанды интеллектіні бірнеше бағытта пайдалануға болады.

Біріншіден, **математикалық ұғымдарды түсіндіруде** қолдануға болады. Математикада функция, шек, туынды, интеграл, вектор, матрица және ықтималдық секілді абстрактілі ұғымдар көп кездеседі. Білім алушы ЖИ-ден бір ұғымды әртүрлі деңгейде түсіндіруді сұрай алады.

Мысалы: *«Туынды ұғымын мектеп оқушысына түсінікті мысал арқылы түсіндір».*

Бұл жағдайда жүйе туындыны тек формула түрінде емес, қозғалыс жылдамдығы немесе функция графигінің жанамасының көлбеулігімен байланыстырып түсіндіре алады.

Екіншіден, **есептерді кезең-кезеңімен шешуде** пайдалануға мүмкіндік бар. Студент тек соңғы жауапты емес, шешімнің әр кезеңін түсіндіруді сұраған жағдайда ЖИ есеп шығару алгоритмін меңгеруге көмектесе алады.

Үшіншіден, **қателерді анықтау құралы** ретінде қолдануға болады. Білім алушы алдымен есепті өзі шешіп, кейін өз шешімін жасанды интеллект ұсынған шешіммен салыстыра алады. Мұндай жұмыс студенттің өз қатесін өздігінен іздеуіне жағдай жасайды.

Төртіншіден, **математикалық есептің бірнеше шешу тәсілін салыстыруға** болады. Бір есепті алгебралық, графикалық немесе аналитикалық жолмен шешіп, әр әдістің тиімділігін анықтау студенттің математикалық ойлау қабілетін дамытады.

Бесіншіден, ЖИ құралдарын **өзіндік білім алу барысында** пайдалануға болады. Студент белгілі бір тақырып бойынша қосымша тапсырмалар, тест сұрақтары немесе күрделілік деңгейі әртүрлі есептер құрастыруды сұрай алады.

Сондықтан жасанды интеллект математикалық білімді алмастырушы емес, білім алушының белсенді оқу әрекетін қолдайтын цифрлық құрал ретінде пайдаланылғанда тиімдірек болады.

3. Практикалық мысалдар

Жасанды интеллектіні математикада қолдануды қарапайым есептер арқылы көрсетуге болады.

1-мысал. Квадрат теңдеуді шешу

Берілген теңдеу:

x2−5x+6=0x^2-5x+6=0

Алдымен дәстүрлі тәсілмен шешейік.

Квадрат теңдеудің жалпы формуласы:

ax2+bx+c=0ax^2+bx+c=0

Мұнда:

a=1,b=−5,c=6a=1,\quad b=-5,\quad c=6

Дискриминант:

D=b2−4acD=b^2-4ac

Олай болса:

D=(−5)2−4·1·6=25−24=1D=(-5)^2-4\cdot1\cdot6=25-24=1

Теңдеудің түбірлері:

x1,2=−b±D2ax_{1,2}=\frac{-b\pm\sqrt D}{2a}

Сонда:

x1=5+12=3x_1=\frac{5+1}{2}=3 x2=5−12=2x_2=\frac{5-1}{2}=2

Жауабы: x1=3, x2=2x_1=3,\;x_2=2.

Жасанды интеллектіні пайдаланғанда студентке тек «есепті шығар» деген тапсырма берудің орнына: *«x2−5x+6=0x^2-5x+6=0 теңдеуін дискриминант және көбейткіштерге жіктеу әдістерімен шеш. Екі әдісті салыстыр және қайсысы осы есеп үшін тиімді екенін түсіндір»* деген сұраныс берген тиімді.

Екінші әдісте:

x2−5x+6=(x−2)(x−3)x^2-5x+6=(x-2)(x-3)

Сондықтан:

(x−2)(x−3)=0(x-2)(x-3)=0

бұдан:

x=2,x=3.x=2,\qquad x=3.

Бұл тапсырма студентке бір есептің бірнеше шешу әдісі бар екенін түсінуге мүмкіндік береді.

2-мысал. Функцияны туынды көмегімен зерттеу

Берілсін:

f(x)=x3−3x2+2f(x)=x^3-3x^2+2

Функцияның туындысын табамыз:

f′(x)=3x2−6xf'(x)=3x^2-6x

Ортақ көбейткішті шығарамыз:

f′(x)=3x(x−2)f'(x)=3x(x-2)

Сындық нүктелерді анықтаймыз:

3x(x−2)=03x(x-2)=0

Осыдан:

x=0,x=2.x=0,\qquad x=2.

Аралықтарды қарастырамыз:

(−∞;0),(0;2),(2;+∞).(-\infty;0),\quad(0;2),\quad(2;+\infty).

Егер x<0x<0 болса, f′(x)>0f'(x)>0;

егер 0<x<20<x<2 болса, f′(x)<0f'(x)<0;

егер x>2x>2 болса, f′(x)>0f'(x)>0.

Демек, функция:

(−∞;0)(-\infty;0) және (2;+∞)(2;+\infty) аралықтарында өседі, ал (0;2)(0;2) аралығында кемиді.

Осы тапсырманы орындағаннан кейін студент ЖИ-ге:

«Менің функцияны зерттеу жолымды тексер. Дайын шешім бермей, қате болса қай қадамда қате кеткенін көрсет» деген сұраныс бере алады.

Бұл тәсілдің артықшылығы – студент алдымен есепті өзі орындайды. Жасанды интеллект тек тексеруші және кері байланыс беруші қызметін атқарады.

3-мысал. ЖИ берген жауаптағы қатені табу

Математиканы оқытуда ЖИ-ге әдейі тек дайын есеп шығартып қана қоймай, оның шешімін **тексеру тапсырмасын** да беруге болады.

Мысалы:

∫2x dx\int 2x\,dx

Дұрыс шешімі:

∫2x dx=x2+C.\int2x\,dx=x^2+C.

Егер цифрлық жүйе қандай да бір себеппен:

∫2x dx=2x2+C\int2x\,dx=2x^2+C

деген жауап ұсынса, студент жауапты дайын күйінде қабылдамауы керек.

Ол интегралдау ережесін пайдаланып немесе нәтижені туынды арқылы тексереді:

(x2+C)′=2x.(x^2+C)'=2x.

Демек:

∫2x dx=x2+C\int2x\,dx=x^2+C

екені дәлелденеді.

Мұндай тапсырмалардың педагогикалық маңызы жоғары. Студент жасанды интеллектінің кез келген жауабы міндетті түрде дұрыс деген түсініктен бас тартып, математикалық дәлелге сүйенуге үйренеді. Жақында жүргізілген университеттік зерттеулерде де ЖИ берген математикалық пайымдаудағы қатені анықтап, түзетуге белсенді қатысқан студенттердің оқу нәтижелерімен байланыс байқалған.

4. Жасанды интеллектіні қолданудың артықшылықтары мен шектеулері

Математикалық білім беруде жасанды интеллектіні дұрыс қолданудың бірқатар артықшылықтары бар. Ол тәулік бойы қолжетімді болуы, түсініксіз материалды бірнеше рет және әртүрлі тәсілмен түсіндіруі, білім алушының сұрағына жылдам жауап беруі және күрделілік деңгейі әртүрлі тапсырмалар ұсынуы арқылы өзіндік жұмысты ұйымдастыруға көмектеседі.

Әсіресе студент өзіне түсініксіз болған математикалық әрекетті нақтылап сұрай алады. Мысалы, «интеграл деген не?» деген жалпы сұрақтың орнына «анықталған және анықталмаған

интегралдың айырмашылығын үш қарапайым мысалмен түсіндір» деп нақтылауға болады.

Сонымен қатар ЖИ қолданудың шектеулерін ескеру қажет. Бірінші мәселе – **математикалық қате жауап алу ықтималдығы**. ЖИ кей жағдайда дұрыс формуланы қолданып, аралық есептеуде қате жіберуі немесе сырттай сенімді көрінетін, бірақ негізсіз түсіндірме ұсынуы мүмкін. Қазақстандағы студенттер арасында жүргізілген зерттеуде де жауаптардың жеткіліксіз дәлдігі негізгі кедергілердің бірі ретінде көрсетілген.

Екінші мәселе – **дайын жауапқа тәуелділік**. Егер білім алушы әр есепті бірден ЖИ-ге орындататын болса, есептің шартын талдау, формуланы таңдау, гипотеза жасау және өз шешімін дәлелдеу әрекеттері азаяды.

Үшінші мәселе – **сыни ойлау қажеттілігі**. Математикада жауаптың соңғы сандық нәтижесі ғана емес, оған қандай жолмен жеткені маңызды. Сондықтан студент ЖИ ұсынған шешімнің әрбір қадамын түсіне білуі керек.

Зерттеулерде үлкен тілдік модельдердің математикалық модельдеу тапсырмаларын орындау мүмкіндіктері бар екені, бірақ олардың нәтижесі тапсырманың күрделілігі мен сипатына байланысты өзгеретіні көрсетілген.

5. Болашақ математика мұғалімі үшін ЖИ құзыреттілігінің маңызы

Математика мамандығында оқитын студент үшін жасанды интеллектіні меңгеру тек оқу тапсырмаларын орындау тәсілі ретінде қарастырылмауы керек. Болашақ мұғалім үшін бұл – кәсіби цифрлық құзыреттіліктің бір бөлігі.

Математика мұғалімі ЖИ көмегімен сабаққа арналған қосымша есептер құрастыра алады, бір тақырып бойынша әртүрлі күрделілік деңгейіндегі тапсырмалар әзірлей алады, есептің бірнеше шешу жолын салыстыра алады және оқушыларға арналған түсіндірме материалдарын дайындай алады.

Мысалы, мұғалім:

«8-сынып оқушыларына квадрат теңдеу тақырыбы бойынша жеңіл, орташа және күрделі деңгейде үш-үштен есеп құрастыр. Жауаптарын бөлек көрсет» деген тапсырма беруі мүмкін.

Алайда ЖИ жасаған есептерді мұғалім міндетті түрде тексеруі қажет. Себебі есеп шартының дұрыс құрылмауы, шешімінің болмауы немесе оқушының жас ерекшелігіне сәйкес келмеуі мүмкін.

Осы тұрғыдан болашақ математика мұғалімінің цифрлық құзыреттілігі тек ЖИ құралын пайдалана білумен шектелмейді. Ол **дұрыс сұраныс құруды, алынған жауапты**

математикалық тұрғыдан тексеруді, қателерді анықтауды және технологияны нақты педагогикалық мақсатқа сай қолдануды қамтиды.

Қорыта айтқанда, жасанды интеллект құралдары қазіргі математикалық білім берудің қосымша ресурстарының біріне айналып келеді. Оларды математикалық ұғымдарды түсіндіруде, есептерді шешудің әртүрлі тәсілдерін салыстыруда, функцияларды зерттеуде, қателерді анықтауда, қосымша тапсырмалар құрастыруда және білім алушының өзіндік жұмысын ұйымдастыруда қолдануға болады.

Сонымен бірге жасанды интеллект математикалық білім мен адамның логикалық ойлауын алмастыра алмайды. Математиканы меңгерудің негізгі мақсаты – тек дұрыс жауап алу емес, сол жауапқа жетудің логикалық жолын түсіну, дәлелдеу және алынған нәтижені тексере білу.

Сондықтан студент есепті алдымен өз бетінше орындап, кейін жасанды интеллект көмегімен шешімін тексергені тиімді. ЖИ ұсынған ақпаратты дайын ақиқат ретінде қабылдамай, формула, анықтама және математикалық дәлел негізінде тексеру қажет.

Жасанды интеллектіні осындай тәсілмен қолдану студенттің дербестігін төмендетпей, керісінше математикалық білімін тереңдетуге, әртүрлі шешу тәсілдерін салыстыруға және цифрлық құзыреттілігін дамытуға мүмкіндік береді. Болашақ математика мұғалімдері үшін ЖИ құралдарын педагогикалық мақсатқа сай, жауапты және сыни тұрғыдан пайдалану маңызды кәсіби дағдылардың біріне айналуы мүмкін.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Berikkhanova G., Begarisheva G., Berikkhanova A., Rakhymova A., Berikkhanova K. Artificial Intelligence in the Personalization of Teaching of Higher Mathematics Students in Kazakhstan // Education Sciences. – 2026. – Vol. 16, № 4. – Article 513. DOI: 10.3390/educsci16040513.

2. Spreitzer C., Straser O., Zehetmeier S., Maaß K. Mathematical Modelling Abilities of Artificial Intelligence Tools: The Case of ChatGPT // Education Sciences. – 2024. – Vol. 14, № 7. – Article 698. DOI: 10.3390/educsci14070698.

3. Can Generative Artificial Intelligence Effectively Enhance Students' Mathematics Learning Outcomes? – A Meta-Analysis of Empirical Studies from 2023 to 2025 // Education Sciences. – 2026. – Vol. 16, № 1. – Article 140. DOI: 10.3390/educsci16010140. Зерттеуде 22 эмпирикалық жұмыс, 46 тәуелсіз іріктеме және 5232 қатысушының нәтижелері жинақталған.

4. Russell S., Norvig P. Artificial Intelligence: A Modern Approach. – 4th ed. – Pearson, 2021.

5. UNESCO. Guidance for Generative AI in Education and Research. – Paris: UNESCO, 2023.

6. Polya G. How to Solve It: A New Aspect of Mathematical Method. – Princeton: Princeton University Press, 2004.

7. Қағазбаева А.К. Математиканы оқыту әдістемесі. – Алматы: Білім, 2005.

8. Бидайбеков Е.Ы. және т.б. Білімді ақпараттандыру және оқыту мәселелері. – Алматы, 2014.

9. Berikkhanova G. және т.б. зерттеуінің нәтижелері бойынша ЖИ чат-боттары Қазақстан студенттері арасында туынды мен интегралдарды есептеу, графиктер құру және күрделі математикалық тақырыптарды түсіндіру үшін қолданылатыны анықталған // Education Sciences. – 2026. – Vol. 16(4). – 513.

10. Artificial intelligence-enabled teaching: Insights from Kazakhstan higher education students // Social Sciences & Humanities Open. – 2026. – Vol. 13. – Article 102660. DOI: 10.1016/j.ssaho.2026.102660.

Резюме

В статье рассматриваются возможности и особенности применения инструментов искусственного интеллекта в обучении математике в современных условиях образования. Стремительное развитие цифровых технологий предъявляет новые требования к математическому образованию, изменяя способы освоения учебного материала, решения задач и самостоятельного обучения студентов. Описываются возможности использования инструментов на основе искусственного интеллекта при решении математических задач, объяснении сложных понятий, исследовании функций, анализе графиков и предоставлении оперативной обратной связи обучающимся. Наряду с преимуществами анализируются возможные риски применения искусственного интеллекта, в том числе зависимость от готовых ответов, снижение активности самостоятельного математического мышления и необходимость проверки достоверности полученной информации. На практических примерах предлагается использовать искусственный интеллект не как источник готовых решений, а как вспомогательный инструмент для сравнения способов решения, выявления ошибок и углубления математических знаний.

Ключевые слова: *математика, обучение математике, искусственный интеллект, цифровые технологии, математическая задача, логическое мышление, алгоритмическое мышление, цифровая компетентность, образование.*

Summary

The article examines the possibilities and specific features of using artificial intelligence tools in mathematics education in the contemporary educational environment. The rapid development of digital technologies places new demands on mathematics education and changes the ways students learn educational material,

solve mathematical problems, and study independently. The article discusses the use of AI-based tools for solving mathematical problems, explaining complex concepts, investigating functions, analyzing graphs, and providing students with immediate feedback. Along with the advantages, potential risks of using artificial intelligence are considered, including dependence on ready-made answers, reduced engagement in independent mathematical thinking, and the need to verify the accuracy of AI-generated information. Practical examples demonstrate that artificial intelligence should be used not as a source of ready-made solutions, but as a supporting tool for comparing solution methods, identifying errors, and deepening mathematical knowledge.

Keywords: *mathematics, mathematics education, artificial intelligence, digital technologies, mathematical problem, logical thinking, algorithmic thinking, digital competence, education.*

ПСИХОЛОГИЯ

ОӘК: 159.9

«ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ ҚЫЗМЕТ ТУРАЛЫ» ЖАҢА ЗАҢ АЯСЫНДАҒЫ МЕКТЕП ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ ҚЫЗМЕТІНІҢ ЖАҢА МІНДЕТТЕРІ

Еркінбекова Мейірім Анарбековна
Психология ғылымдарының кандидаты, қауымдастырылған профессор, «Q University», Алматы қаласы

Аңдатпа. *Мақалада Қазақстан Республикасының 2026 жылғы 2 шілдедегі №332-VIII «Психологиялық қызмет туралы» Заңы аясында білім беру ұйымдарындағы психологиялық қызметті дамытудың өзекті мәселелері қарастырылады. Оқушылардың психологиялық әл-ауқатын қамтамасыз ету, қауіпсіз білім беру ортасын қалыптастыру, психологиялық көмектің қолжетімділігі мен сапасын арттыру, психологтің кәсіби жауапкершілігі, құпиялық пен кәсіби этиканы сақтау мәселелеріне ерекше назар аударылады. Жаңа заңнамалық талаптардың мектеп психологінің қызметіне ықпалы талданып, психологиялық профилактика, диагностика, консультациялық қолдау, ата-аналармен және педагогтермен өзара әрекеттесудің маңызы айқындалады. Сонымен қатар қазіргі мектеп жағдайында буллинг пен кибербуллингтің, эмоционалдық күйзелістің, оқудағы шамадан тыс жүктеменің және цифрлық ортадағы психологиялық тәуекелдердің алдын алу мәселелері қарастырылады.*

Түйін сөздер: *психологиялық әл-ауқат, психологиялық қызмет, мектеп психологі, психологиялық көмек, оқушы, қауіпсіз білім беру ортасы, психологиялық профилактика, құпиялық, кәсіби құзыреттілік, буллинг.*

Кіріспе

Қазіргі білім беру жүйесінде оқушының академиялық жетістігі оның психологиялық жағдайынан бөлек қарастырылмайды. Баланың мектепте өзін қауіпсіз сезінуі, эмоционалдық тұрақтылығы, құрдастарымен және педагогтермен жағымды қарым-қатынас орната білуі, қиындық

туындаған жағдайда кәсіби көмекке қол жеткізуі – сапалы білім алудың маңызды алғышарттары.

Сондықтан бүгінгі мектептің алдында тек білім беру емес, баланың психологиялық әл-ауқатын қамтамасыз ететін қолайлы әрі қауіпсіз орта қалыптастыру міндеті тұр.

Қазақстанда бұл бағыттағы маңызды қадамдардың бірі – 2026 жылғы 2 шілдеде қабылданған №332-VIII **«Психологиялық қызмет туралы» Қазақстан Республикасының Заңы**. Заң елімізде психологиялық қызметті жүзеге асырудың құқықтық және ұйымдастырушылық негіздерін алғаш рет кешенді түрде айқындап, психологиялық көмек алу кезінде азаматтардың құқықтары мен заңды мүдделерін қорғауға бағытталды.

Заңның қабылдануы білім беру ұйымдарындағы психологиялық қызметке де жаңа кәсіби жауапкершілік жүктейді. Ендігі жерде мектеп психологінің қызметін тек диагностика жүргізу немесе белгілі бір қиындық туындаған кезде оқушыға кеңес берумен шектеу жеткіліксіз. Психологиялық қызмет баланың дамуын жүйелі сүйемелдейтін, тәуекелдердің алдын алатын және бүкіл мектеп қауымдастығымен өзара әрекет ететін кәсіби жүйе ретінде қарастырылуы қажет.

Жаңа заң нені өзгертеді?

«Психологиялық қызмет туралы» Заңның негізгі мақсаты – психологиялық қызметтің құқықтық және ұйымдастырушылық негіздерін қалыптастыру және психологиялық көмек алушылардың құқықтары мен заңды мүдделерін қорғау.

Заңда психологиялық көмектің **заңдылық, еріктілік, құпиялық, кәсіптік құзыреттілік және ғылыми негізділік** қағидаттарына сүйенетіні белгіленген. Сонымен бірге психологтердің кәсіби біліктілігіне, даярлығына, қайта даярлануына, біліктілігін растау мен арттыруға қойылатын талаптарды айқындау көзделген.

Бұл қағидаттардың мектеп үшін маңызы ерекше. Себебі психолог бала туралы өте сезімтал ақпаратпен жұмыс істейді. Оқушының эмоционалдық жағдайы, отбасылық мәселелері, қорқынышы немесе тұлғааралық қарым-қатынасындағы қиындықтары кәсіби құпия ретінде тиісті деңгейде қорғалуы тиіс.

Заң психологиялық көмек алушыға немесе оның заңды өкіліне көмектің мақсаттары мен қолданылатын әдістері туралы ақпарат берілуін қарастырады. Психологиялық көмек күндізгі, қашықтан және аралас форматта көрсетілуі мүмкін. Ал психолог қызметінде бейне немесе аудиожазба жасау және оны үшінші

тұлғалардың қарауы тиісті ақпараттандырылған келісім болған жағдайда ғана мүмкін.

Психологтің кәсіби мәртебесі және жауапкершілігі

Жаңа заңның маңызды жаңалықтарының бірі – психологтердің кәсіби қызметіне бірыңғай талаптар енгізу.

Психологтердің **мемлекеттік тізілімі** қалыптастырылады. Заң талаптарына сәйкес психологтер белгіленген мерзімде осы тізілімде тіркелуге тиіс. Бұл механизм психологиялық қызмет көрсететін мамандардың кәсіби даярлығы мен біліктілігіне қойылатын талаптарды біріздендіруге бағытталған.

Мұның білім беру ұйымдары үшін практикалық маңызы зор. Мектептегі психологиялық көмектің сапасы ең алдымен оны көрсететін маманның кәсіби даярлығына байланысты.

Психолог баланың психикалық жағдайына ғылыми негізделген әдістермен баға беріп, өзінің кәсіби құзыреті шегінде әрекет етуі қажет. Ал медициналық араласуды талап ететін психикалық немесе мінез-құлықтық бұзылыс белгілері байқалған жағдайда тиісті медициналық маманға жүгінуді ұсыну міндеті қарастырылған.

Бұл психологтің, психиатрдың, педагогтің және басқа мамандардың кәсіби құзыреттерінің шекарасын ажыратуға мүмкіндік береді.

Оқушының психологиялық әл-ауқаты – мектеп жұмысының көрсеткіші

Психологиялық әл-ауқат дегеніміз тек психологиялық қиындықтардың немесе психикалық бұзылыстардың болмауы емес. Бұл – баланың өзін қауіпсіз сезінуі, өзінің қабілеттерін жүзеге асыра алуы, эмоцияларын реттеуі, әлеуметтік қарым-қатынас орнатуы және қиындықтарды конструктивті жолмен еңсере білуі.

Оқушының психологиялық әл-ауқатына отбасы жағдайы, мектептегі психологиялық ахуал, мұғаліммен қарым-қатынас, құрдастарының қабылдауы, оқу жүктемесі, әлеуметтік желілер мен цифрлық ортаның ықпалы сияқты көптеген фактор әсер етеді.

Сондықтан мектеп психологінің қызметі проблеманы анықтағаннан кейін ғана басталмауы керек.

Профилактикалық модельге көшу маңызды.

Психолог сыныптардағы психологиялық ахуалды жүйелі зерделеп, бейімделу кезеңдерінде балаларды сүйемелдеуі, эмоционалдық қиындықтардың ерте белгілерін анықтауы, оқушылардың әлеуметтік және эмоционалдық дағдыларын дамытуға бағытталған жұмыстар ұйымдастыруы қажет.

Буллинг пен кибербуллингтің алдын алу

Қауіпсіз мектеп ортасын қалыптастыруда буллинг пен кибербуллингтің алдын алу ерекше орын алады.

Мұндай жағдайларда тек жәбірленушімен жұмыс жүргізу жеткіліксіз. Буллинг – бүкіл мектеп ортасының мәселесі. Сондықтан психолог, сынып жетекшісі, мектеп әкімшілігі, педагогтер және ата-аналар бірлескен жүйелі жұмыс жүргізуі тиіс.

Мектепте оқушының кімге және қалай көмекке жүгіне алатыны түсінікті болуы қажет. Баланың шағымына немқұрайды қарамау, оны кінәламау және қауіпсіздігін бірінші орынға қою маңызды.

Сонымен қатар балаларды цифрлық кеңістіктегі қарым-қатынас мәдениетіне, жеке деректерін қорғауға және кибербуллинг жағдайында дұрыс әрекет етуге үйрету қажет.

Мектеп психологі және ата-ана

Оқушының психологиялық әл-ауқатын қамтамасыз ету ата-ананың қатысуынсыз мүмкін емес.

Психолог пен ата-ана арасындағы байланыс тек балада проблема пайда болған кезде басталмауы тиіс. Ата-аналарға баланың жас ерекшеліктері, эмоционалдық қажеттіліктері, жасөспірімдік кезең, интернет қауіпсіздігі, емтихан алдындағы күйзеліс және отбасындағы қолайлы психологиялық ахуал туралы жүйелі психологиялық ағарту жұмыстарын жүргізу қажет.

Сонымен бірге ата-анамен жұмыс кезінде баланың мүддесі мен құқықтары, психологтің кәсіптік құпиясы және заңда белгіленген талаптар сақталуға тиіс.

Мұғалімнің психологиялық мәдениеті

Оқушының психологиялық әл-ауқатына мектеп психологі ғана емес, күнделікті балаға сабақ беретін мұғалім де тікелей ықпал етеді.

Педагогтің айтқан сөзі, кері байланыс беру тәсілі, баланың қатесіне көзқарасы, сыныптағы қарым-қатынас мәдениеті оқушының өзін-өзі бағалауына және мектепке деген қатынасына әсер етеді.

Сондықтан педагогтердің психологиялық құзыреттілігін дамыту – мектептегі психологиялық қызметтің маңызды бағыттарының бірі.

Мұғалім психологтің қызметін атқармауы керек. Бірақ ол баланың мінез-құлқындағы немесе эмоционалдық жағдайындағы елеулі өзгерістерді байқай алатын, оны кемсітпей қолдайтын

және қажет болған жағдайда маманға бағыттайтын психологиялық сауатты педагог болуы қажет.

Сонымен, «Психологиялық қызмет туралы» Заңның қабылдануы Қазақстандағы психологиялық көмектің кәсіби стандарттарын қалыптастыруға бағытталған маңызды қадам болды. Білім беру жүйесі үшін оның мәні ерекше. Өйткені мектеп – бала өмірінің елеулі бөлігі өтетін орта.

Заңда бекітілген еріктілік, құпиялық, кәсіптік құзыреттілік және ғылыми негізділік қағидаттары мектептегі психологиялық қызметтің күнделікті тәжірибесіне нақты енгізілуі қажет. Жаңа жағдайда мектеп психологінің міндеті тек қиындыққа тап болған балаға көмек көрсетумен шектелмейді. Ол – қауіпсіз психологиялық ортаны қалыптастыруға қатысатын, тәуекелдердің алдын алатын, оқушыны қолдайтын, ата-анамен және педагогпен кәсіби серіктестік орнататын маман.

Сондықтан білім сапасын бағалағанда оқушының қанша білім меңгергенін ғана емес, **оның мектепте өзін қаншалықты қауіпсіз, қабылданған және психологиялық тұрғыдан қолдау тапқан тұлға ретінде сезінетінін де ескеру қажет.** Оқушының психологиялық әл-ауқаты – білім берудің қосымша бағыты емес. Ол – **сапалы білім алудың негізгі шарттарының бірі.**

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Қазақстан Республикасының 2026 жылғы 2 шілдедегі №332-VIII ҚРЗ «Психологиялық қызмет туралы» Заңы.
2. Қазақстан Республикасының психологиялық қызмет саласындағы нормативтік құқықтық актілері.
3. Білім беру ұйымдарындағы психологиялық-педагогикалық сүйемелдеу мәселелері бойынша әдістемелік материалдар.

Резюме

В статье рассматриваются актуальные вопросы развития психологических услуг в образовательных организациях в рамках Закона Республики Казахстан от 2 июля 2026 г. № 332-VIII «О психологических услугах». Особое внимание уделяется вопросам обеспечения психологического благополучия учащихся, создания безопасной образовательной среды, повышения доступности и качества психологической помощи, профессиональной ответственности психолога, соблюдения конфиденциальности и профессиональной этики. Анализируется влияние новых законодательных требований на деятельность школьного психолога и определяется важность психологической профилактики, диагностики, консультативной поддержки, взаимодействия с родителями и учителями. Кроме того, рассматриваются вопросы предотвращения буллинга и кибербуллинга, эмоционального стресса, чрезмерной учебной нагрузки и психологических рисков в цифровой среде в современной школьной среде.

Ключевые слова: *психологическое благополучие, психологические услуги, школьный психолог, психологическая помощь, ученик, безопасная образовательная среда, психологическая профилактика, конфиденциальность, профессиональная компетентность, буллинг.*

Summary

The article considers the current issues of developing psychological services in educational organizations within the framework of the Law of the Republic of Kazakhstan dated July 2, 2026 No. 332-VIII "On Psychological Services". Special attention is paid to the issues of ensuring the psychological well-being of students, creating a safe educational environment, improving the availability and quality of psychological assistance, professional responsibility of the psychologist, maintaining confidentiality and professional ethics. The impact of new legislative requirements on the activities of a school psychologist is analyzed, and the importance of psychological prevention, diagnostics, consultative support, interaction with parents and teachers is determined. In addition, the issues of preventing bullying and cyberbullying, emotional stress, excessive learning load and psychological risks in the digital environment in the modern school environment are considered.

Keywords: *psychological well-being, psychological services, school psychologist, psychological assistance, student, safe educational environment, psychological prevention, confidentiality, professional competence, bullying.*

ҚР ОУ-АҒАРТУ МИНИСТРЛІГІ ОРТА БІЛІМ БЕРУ КОМИТЕТІНІҢ 2025 ЖЫЛҒЫ 24 АҚПАНДАҒЫ №20-3-20-7/1428-И ХАТЫНА СӘЙКЕС ҮЗДІК ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ТӘЖІРИБЕНІ ЖАРИЯЛАУ ҮШІН ҰСЫНЫЛҒАН БАСЫЛЫМДАР ТІЗІМІНЕ ЕНГЕН ЖУРНАЛ

НАЗАР АУДАРЫҢЫЗ!!!

АҚ «Қазпоштаның» 2026 жылға арналған каталогында қате кеткен, содықтан осы кесте арқылы төлемақы жасауларыңызды сұраймыз!

Редакция

Индекс	**Басылым аты, редакция телефоны Наименование изданий, телефоны редакций**	**Жылына шығарылым саны Периодичность в год**	**Жазылу мерзімі Срок подписки**	**Жазылу бағасы Подписная цена**	
				Қала/город Заңды тұлға/юр.лицо жеке тұлға/физ.лицо	**Қала/город жеке тұлға/физ. лицо**
					Ауыл/село жеке тұлға/физ. лицо Заңды тұлға/юр.лицо
75737	**ҚАЗАҚСТАН МЕКТЕБІ** *қазақ, орыс және ағылшын тілдерінде на казахском, русском и английском языках ғылымипедагогикалық әдістемелік материалдар мен тәжірибе, ғылыми педагогикалық жаңалықтар жарияланады тел. 8 (702) 372-33-12 Алматы*	**12**	**3 ай**	**3 607,11**	**3 470,13**
			6 ай	**7 214,22**	**6 940,26**
			12 ай	**14 428,44**	**13 880,52**